

UiO • Universitetet i Oslo

Thompsons fremstilling av *Robespierre* - en studie

Grethe Ruud Matthews

Masteroppgave i europeisk kultur/kulturhistorie KULH4890

30 studiepoeng

IKOS – Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Veileder: John Ødemark

15. desember 2021

Abstract

This study is about historian J. M. Thompson's book *Robespierre*, which is a work about the French figure who played a significant role during the French Revolution. The discussion and analysis address how Thompson portrays Robespierre in the biography. In this context, collective memory is drawn on as an analytical perspective tool. Collective memory is represented here by names such as François Hartog, Paul Connerton, Maurice Halbwachs and Aleida and Jan Assmann. Special focus is placed on how Thompson portrays Robespierre's childhood and adolescence, as well as his role as a politician and how this is portrayed in *Robespierre*.

Sammendrag

Denne oppgaven dreier seg om historikeren J. M. Thompsons bok *Robespierre*, som er et verk om den franske aktøren som hadde en betydelig rolle under den franske revolusjonen.

Diskusjonen og analysen tar for seg hvordan Thompson fremstiller Robespierre i biografien. I den forbindelse, trekkes kollektive minner inn, som et perspektiv og analyseverktøy.

Kollektive minner representeres her via navn som François Hartog, Paul Connerton, Maurice Halbwachs og Aleida og Jan Assmann. Det legges spesielt fokus på hvordan Thompson fremstiller Robespierres barndom og oppvekst – og i tillegg fokuseres det på hans rolle som politiker og hvordan denne blir fremstilt i *Robespierre*.

Forord

Det er et privilegium å få lov til å studere europeisk kultur. I den forbindelse, har jeg fordypet meg i J. M. Thompsons bok *Robespierre*, for å undersøke hvordan historikeren Thompson fremstiller den kjente figuren fra den franske revolusjonen. Jeg har valgt å gjøre min analyse ved hjelp av kollektive minner, for å få et erindringsperspektiv på Thompsons fremstilling av *Robespierre*. Siden det er umulig å fordype seg i alt på én gang, har jeg valgt å konsentrere meg om to områder spesielt, nemlig Robespierre og hans familie og hans rolle som politiker.

Spesielt vil jeg takke min veileder, John Ødemark, for et godt samarbeid og for å komme med nyttige råd og tanker som har hjulpet meg i mitt arbeid underveis med oppgaven. Samtidig vil jeg takke min egen familie, for forståelse og støtte i denne prosessen.

© Grethe Ruud Matthews

2021

Thompsons fremstilling av Robespierre - en studie

<https://www.duo.uio.no/>

Innholdsfortegnelse

1.0 Introduksjon og presentasjon av tema og problemstilling.....	6
1.1 Tema, felt og tittel.....	6
1.2 Problemstilling.....	7
1.3 Materiale.....	8
1.4 Teori og metode.....	9
2.0 J. M. Thompson - en oversikt over forfatteren.....	10
2.1 Tidligere forskning.....	11
2.2 Thompsons holdning til og syn på Robespierre.....	11
3.0. Om kollektive erindringer. Kollektive minner som verktøy for å forstå Thompsons tekst om Robespierre.....	14
3.1 Innledning.....	14
3.2 Kollektive erindringer eller kollektive endringer?.....	14

3.3 François Hartog om kollektive minner.....	21
4.0 Litterære virkemidler.....	39
5.0 Ambivalensen i teksten om Robespierre – en analyse om Thompsons tekstuelle fremstilling av familien og terroren.....	40
5.1 En tekst om Robespierre sett med Barthes’ briller.....	40
5.2 Fokus på barndommen.....	44
6.0 Thompsons fremstilling av den politiske Robespierre.....	47
6.1 Saint-Just – en viktig politisk figur i Robespierres liv.....	50
6.2 Politikeren Robespierre.....	51
7.0 Konklusjon.....	53
Bibliografi.....	55

1.0 Introduksjon og presentasjon av tema og problemstilling

1.1 Tema, felt og tittel

Gjenstanden for denne oppgaven er en biografi om Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758-1794): *Robespierre* (Thompson 2017). Denne biografien ble første gang publisert i 1935. Boken er skrevet av J. M. Thompson, og i den fremstilles og karakteriseres Robespierre.

Boken forteller om hvilken familie protagonisten kom fra, og den går langt tilbake i tid ved å navngi og beskrive slektninger og forfedre og deres virke. Nå stemmer det at jakobineren Robespierre kan regnes som en kontroversiell person, med tanke på hans rolle i den franske revolusjon, hvor han knyttes til terrorveldet. Det er imidlertid ikke spesielt politikeren som skal analyseres her, men det er biografien om *Robespierre* som vil komme i fokus og dermed danne utgangspunktet for analysen. Jeg vil drøfte hvordan Robespierre fremstilles retorisk og narrativt. Imidlertid har jeg måttet gjøre et utvalg – og har i den forbindelse spesielt valgt ut fremstillingen av Robespierres familieforhold og hans rolle som politiker.

I tillegg til at Thompsons biografi drøftes, vil også forfatteren selv, J. M. Thompson tas med i betraktning, siden han var en av de store historikerne ved Oxford i sin tid, men hovedfokuset blir likevel på hans biografi om Robespierre. Imidlertid er det viktig at biografien blir satt inn i en kontekst, noe som også inkluderer å trekke inn forfatteren til en viss grad – og institusjonen Oxford har også en viss betydning. Derfor kan det være nyttig å trekke inn litteratur om Thompson og Oxford.

Fremstillingen av Robespierre hos Thompson kan med fordel berøre ambivalensen mellom familien og terroren. Årsaken er at kontrastene kan vise seg ved en slik fremstilling, mellom en protagonist som står på barrierene og ikke frykter noe – og hans utgangspunkt i livet, nemlig familien, som danner bakteppet for og er starten på hans videre reise. Familien skal helst representere tryggheten for et barn som skal utvikle seg videre til å bli en voksen person. Det er her grunnlaget legges for videre utvikling. Det er i den forbindelse vesentlig å se hvordan Thompson fremstiller dette i sin biografi, skrevet rett etter andre verdenskrig. Den franske revolusjonen hadde fra starten av en sterk iboende ambivalens, siden den på den ene siden ble vurdert til å være en progressiv hendelse som ikke hadde en avklart utvikling.

Tankegangen om fremskritt var absolutt tilstede. Likevel gikk det galt for noen av aktørene underveis, som for eksempel for de radikale. På 1800-tallet ble revolusjonen sett på som en trussel på grunn av terrorperioden, som også var en del av revolusjonen. De store

filosofiske systemene på 1800-tallet var opptatt av revolusjonen og forholdt seg til den på sin måte – og Karl Marx bygde sin sosialhistorie på revolusjonsidéene.

I etterkrigstiden, har den franske revolusjonen av noen blitt fremstilt i et annet og kanskje mer romantisk lys – og det er i den konteksten interessant å se hvordan Thompson fremstiller Robespierre. I kjølvannet av andre verdenskrig er det kommet til institusjoner som fokuserer på menneskerettighetene – og disse rettighetene resulterer indirekte fra den franske revolusjonen og det arbeidet som ble gjort der. På fransk heter det *égalité, fraternité, liberté* – og disse prinsippene ga løfter om en mer rettferdig behandling av mennesket, noe som kan gjøre det lett å glemme negative overtramp som skjedde under revolusjonen. FN er én av institusjonene som oppstod i kjølvannet av andre verdenskrig – og her er menneskerettigheter et fokus. Thomson skriver sin historie rundt temaet og i forhold til saken om Robespierre, og jeg ønsker i den forbindelse å analysere Thompsons retorikk for å se hvilket bilde han skaper – og på hvilken måte. Ambivalensen hos Robespierre er et interessant utgangspunkt i den sammenheng, og da spesielt som en analyse av Thompsons tekstlige prosjekt. Ambivalensen ved den franske revolusjon mens den pågikk og hvordan den ble tolket etterpå, vil komme noe til syne i en analyse av Thompsons verk om Robespierre, siden Thompsons biografi er en tolkning av personen Robespierre og gjennom det samtidig en tolkning i forhold til og en drøfting rundt en av de viktigste hendelsene i moderne europeisk historie. Fremstillingen til Thompson er selvsagt en tolkning gjort via en biografi. Mitt perspektiv er å kunne bidra til en tolkning av denne tolkningen igjen – altså av Thompsons tekst. Dette skal jeg analysere fra et erindringsperspektiv, hvor jeg ser på kollektive minner, med utgangspunkt i Hartog, Halbwachs, Connerton, Assmann og Assmann.

Erindringsperspektivet vil kunne se på det tekstlige utgangspunktet og på samspillet mellom språk og det språket evner å fortelle. Dermed kan vi si det er et utvidet perspektiv på språk som begrep, som vil ligge til grunn for analysen av biografien *Robespierre* av J. M. Thompson.

1.2 Problemstilling

Mitt overordnede spørsmål er: På hvilken måte fremstilles Robespierre i Thompsons biografi? Gjennom problemstillingen ønsker jeg å analysere Thompsons tekst. Når fremstillingen av Robespierre hos Thompson skal drøftes, vil det være naturlig å komme inn på hvordan familiens rolle fremstilles, siden dette var utgangspunktet for Robespierres liv og karriere. Thompson har dessuten et visst fokus på dette. Imidlertid vil det også være aktuelt å se på hvordan terroren diskuteres hos Thompson. Ambivalensen mellom disse to ytterpunktene er et

godt utgangspunkt for drøfting. Det blir da nærliggende å se på hvordan Thompson bruker elementer som terror og familie for å binde sammen sin fremstilling om protagonisten Robespierre. Et underspørsmål vil da være: Hvordan fremstilles ambivalensen rundt Robespierre i Thompsons *Robespierre*, med et spesielt fokus på terroren og protagonistens familie? I tillegg, vil elementet kollektiv erindring være sentralt, for denne oppgaven. Dette vil skje ved at jeg bruker perspektivet fra sentrale forfattere på området kollektiv erindring, som François Hartog, Maurice Halbwachs, Paul Connerton og i tillegg Aleida og Jan Assmann. Grunnen til at kollektiv erindring vil komme inn som et relevant forskningsperspektiv, er at Thompsons *Robespierre* i seg selv, kan se ut til å være en del av kollektiv erindring på dette området.

Vi kan se på tekstmaterialet og der peke ut de handlingene som er beskrevet som gjort av Robespierre. Men vi kan aldri være sikre på hvilket lys handlingene er satt inn i og beskrevet i, eller med hvilke «briller» de er presentert i teksten. Tekster er ofte lag på lag av materiale bundet sammen av tråder som i et edderkoppnett. Her kommer intertekstualiteten inn og kan la tekster referere til hverandre i et stort nettverk av tekster. Likevel vet vi at noen av handlingene til Robespierre under den franske revolusjonen var avskrekkende. Men kan det virke tilbake på presentasjonen av hans familie og oppvekst?

1.3 Materiale

Kildematerialet vil i all hovedsak bestå av biografien til Thompson, og i tillegg vil det trekkes inn andre biografiske analyser, for å se hvordan disse bruker sine språklige virkemidler i fremstillingen av Robespierre. Thompsons biografi er på engelsk og sies å være den mest kjente biografien om ham. Min hensikt er å se hvordan Robespierre og hans slekt blir fremstilt i denne biografien – og hvordan dette gjøres. Dessuten satser jeg på å kunne finne ytterligere litteratur om protagonisten. Det er viktig å trekke inn litteratur om Thompson, for å se hva andre skriver om ham og hans måte å uttrykke seg på. Thompson var ansatt ved Oxford som historieprofessor og gjorde seg blant annet bemerket i religiøse kretser når det gjaldt hans «ultra-rationalist views on miracles» (Brockliss 2016, 411). Jeg vil gå nærmere inn på forfatteren og presentasjonen av ham, litt senere. Dette er ikke et uttømt forskningsområde, og jeg ønsker å finne nye vinklinger. I den forbindelse er ambivalensen mellom terroren rundt revolusjonen og familien til Robespierre et interessant perspektiv, men for å ikke ha et for vidt perspektiv, er det fokuset på Robespierre fremstilt av Thompson og hvordan han gjør dette, som skal behandles.

1.4 Teori og metode

Det er altså tekstene om Robespierre og først og fremst biografien av J.M. Thompson, som vil bli gjenstand for analysen. I den forbindelse vil annen teori bli trukket inn, slik at analysen baserer seg på diskusjon rundt fremstillingen av Robespierre – og i den konteksten først og fremst den språklige fremstillingen som er benyttet, når det gjelder omtalen rundt denne personen. Det vil i den forbindelse være naturlig å trekke inn språklig analyseverktøy som kan bidra til å sette lys på interessante momenter ved fremstillingen av Robespierre. Teorier som vil bli brukt, er som hovedanalyse retorisk analyse. Innenfor den rammen kan metafor-teori og begrepsanalyse gå inn - og i tillegg vil det være interessant å trekke inn eksempel-teori og diskursanalyse, siden det vil være fornuftig å trekke inn flere teorier, for å belyse mitt tema. Videre er teorier om kollektiv minnedannelse, med Connerton, Hartog og Halbwachs som bidragsyttere relevante. Kollektive minner er en viktig del av kulturhistorien, og disse teoriene vil bli benyttet for å belyse temaet ytterligere. Ved å se Thompson i lys av et kollektivt minneperspektiv – og ved å kontrastere det han skriver om Robespierre opp mot dette, vil det kunne dukke opp interessante elementer som kanskje ikke ville vært avdekket ellers.

Primært teksten vil bli drøftet. På denne måten er det mulig å se hvordan forfatterens argumenter er satt opp i teksten og hvilke verktøy og språklige virkemidler Thompson (spesielt) bruker, for å skrive sin analyse om Robespierre. Anne Eriksen, Ellen Krefting og Anne Birgitte Rønning presiserer hvor utbredt eksempelbruken er: «Eksempler finnes overalt. Vi bruker eksempler i alle former for kommunikasjon; når vi skal illustrere et poeng, begrunne et synspunkt, når vi skal overtale, forklare eller tydeliggjøre noe abstrakt og allment» (Eriksen, Krefting og Rønning 2012, 9). Slike eksempler kan ha som formål å «tjene både som illustrasjon, eller bevis, på en større kategori eller et allment utsagn, og som mønster, eller forbilde, til etterfølgelse – eksempler kan altså være eksemplariske» (Eriksen, Krefting og Rønning 2012, 9). Vi kan også tenke oss at eksemplene kan tjene som det motsatte, nemlig at de skal avskrekke leseren fra å gjøre noe en annen har gjort.

Begrepsteori finner vi hos Roland Barthes, som blant annet tar for seg betydning: «Teksten er en betydningsproduserende praksis», skriver han (Barthes 1991, 75). Dessuten hevder han det universelle med en tekst: «Teksten tilhører alle; i virkeligheten er det teksten som arbeider ustoppelig, ikke kunstneren eller forbukeren» (Barthes 1991, 76). Vi kan tenke oss at når en forfatter har lagt ned pennen, fortsetter teksten å bli spredt via andre mennesker som leser den, reflekterer over den eller skriver om den. Barthes vil bli trukket inn spesielt, i deler av denne analysen.

Thompsons biografi kan ses som en kollektiv minnekonstruksjon farget og preget av forfatterens holdninger og tanker. I den forbindelse, kan det ikke snakkes om objektivitet. Det fins mange variasjoner og varianter av fremstillinger, og Thompsons bok om Robespierre er bare én av dem. Likevel er dette en bok som har fått stor betydning. En kan se på de forskjellige variantene av kollektive minner som stemmer som synger i polyfoni. Dermed kan man like godt snakke om et kollektivt endringsperspektiv som et kollektivt erindringsperspektiv.

2.0 J. M. Thompson – en oversikt over forfatteren

Det vil være på sin plass å sette Thompsons tekst i kontekst, ved å presentere et bilde av forfatteren bak den. Ifølge Jennifer Llewellyn og Steve Thompson skal J. M. Thompson ha hatt en overveiende positiv fremstilling av Robespierre: « His 1935 study of Robespierre shows some sympathy to its subject, suggesting that Robespierre’s intentions were good, even though his methods and aptitude were flawed” (Llewellyn og Thompson 2018). Det vil være vanskelig for oss å etterprøve dette, siden det dreier seg om vurderingen av og fremstillingen av en historisk skikkelse. Det er som nevnt fremstillingen som er av interesse her – og ikke den historiske hendelsen.

James Matthew Thompson ble født i 1878 og var sønn av en anglikansk prest - han vokste opp i England og studerte ved Oxford, hvor han tok en grad i teologi og filosofi: «In 1906, Thompson became Dean of Divinity at Magdalen College, Oxford» (Llewellyn og Thompson 2018). Imidlertid var dette noe kontroversielt, “because of Thompson’s theological writings, which challenged existing church doctrine”, med den følge at noen anglikanere ønsket ham avsatt (Llewellyn og Thompson 2018). I 1915 sluttet han som dekan og dro tilbake til Oxford hvor han etter krigen underviste i moderne historie, og på 1920-tallet startet han arbeidet med å produsere egne tekster og forskning, med fokus på den franske revolusjonen – og på fransk historie (Llewellyn og Thompson 2018). Det er denne interessen hans vi får studere nærmere, i boken *Robespierre* – og det er tydelig at dette er en interesse og et fokus som står sterkt hos Thompson. Han har skrevet en lang og innholdsrik bok – som inneholder mange detaljer - om den franske protagonisten han beskriver. Ifølge Llewellyn og Thompson, skal ikke J. M. Thompson ha vært spesielt marxistisk orientert, når det gjaldt hans posisjon i forhold til historie: «While he was influenced by Albert Mathiez, Thompson’s perspectives tend to be more Whig-liberal than Marxist» (Llewellyn og Thompson 2018).

Thompson døde i 1956 (Llewellyn og Thompson 2018). Han ble ifølge Llewellyn og Thompson regnet som liberal – og er forfatter av disse bøkene: «*Leaders of the French Revolution* (1929), *Robespierre* (1935), *English Witnesses of the French Revolution* (1938), *Napoleon Bonaparte: His Rise and Fall* (1952)” (Llewellyn og Thompson 2018).

2.1 Tidligere forskning

Jeg vil nå gå nærmere inn i artikler som tar for seg temaet rundt fremstillingen av Robespierre. Blant annet har David P. Jordan skrevet om hvordan fremstillingen om Robespierre generelt er gåtefull, men at mannen er blant de tre mest studerte personene i den franske revolusjonen, hvor de to andre skal være Marie-Antoinette og Ludvig XVII (Jordan 1977, 282).

2.2 Thompsons holdning til og syn på Robespierre

For å forstå mer av Thompson, vil det være av nytteverdi å studere nærmere en bokanmeldelse skrevet av Eugene Newton Curtis, om Thompsons bok om Robespierre. Denne bokanmeldelsen ble skrevet i 1937. Den går inn på forfatteren J. M. Thompson som *person*, men den omtaler også Thompsons protagonist: «ROBESPIERRE was not an attractive personality. He was disliked by all but a handful of ardent followers, though for a time he was more admired and trusted than any other man in France” (Curtis 1937, 532). Her ser vi den samme holdningen til Robespierre som diskutert over, nemlig at han var en upopulær figur. Imidlertid fantes det unntak – og som det påpekes her, var han også en stor og aktet mann, i løpet av sin livstid – om enn ikke alltid. Forfatteren Thompson blir her trukket fram som en av de som var mer velvillig innstilt til Robespierre:

«Mr. Thompson has performed this task very capably. He has given us the most complete, detailed, and thorough study of Robespierre in existence, based on the most recently published material” (Curtis 1937, 532-533). Her får Thompson altså ros og anerkjennelse for sin bok om Robespierre – i samtiden for utgivelsen. Samtidig beskrives hans innsats som upartisk: «The attitude is impartial and sane. Mr. Thompson realizes that the function of a biographer is to interpret as well as to narrate, and his interpretation is generally sound” (Curtis 1937, 533). Her vurderes altså resepsjonen av Thompsons bok om Robespierre som

positiv – og dessuten anses den å være oppbyggelig, siden biografien er vurdert som både fortolkende og fortellende.

I dette tilfellet dreier det seg om en engelsk forfatter som vurderer, analyserer og beskriver en fransk protagonist og aktør innenfor konteksten den franske revolusjon – en revolusjon som har hatt betydning også for mange andre land, siden den har rokket ved de gjeldende samfunnssystemer og samfunnsnormer. Samtidig har denne historiske begivenheten og konteksten lagt grunnlaget for en ny samfunnsorden og i tillegg vært innfallsvinkelen og opphavet til konstitusjonalismen.

Resepsjonen av en tekst avhenger av leseren. Jerome McGann beskriver dette som scenevirksomhet:

Tekstualiteten er en scene, hvor læserne reponderer på de tekster, de møder. Når man setter leseren i centrum for tekstualiteten, er det fordi teksten selv er passiv og tavs, fordi kun læserens aktivitet kan forene den med betydning, vække den til live (McGann 2010, 110).

På denne måten får teksten først liv, når den kommer til leseren, altså mottakeren av teksten – og dette kan tolkes som at den teksten blir filtrert via mottakeren. Når det skrives en bokanmeldelse om Thompsons tekst om Robespierre, er først boken om Robespierre kommet til live hos bokanmelderen – i dette tilfellet Eugene Newton Curtis, og deretter vekkes bokanmeldelsen igjen til liv via de som leser den. Slik kan en tenke rundt tekster og tekstarbeid i det uendelige. Resepsjonen avhenger altså av hvem som leser teksten, ifølge denne tankegangen.

Dessuten er det også betingelser rundt tekstene, ifølge McGann:

«Enhver tekst kommer til verden på bestemte sociohistoriske betingelser» - og disse betingelsene «fastlægger den sysnskreds, inden for hvilken de forskellige teksters livshistorier udfolder sig» (McGann 2010, 118). Disse tekstene fortsetter, ifølge denne tankegangen å utvikle seg: «Loven om forandring påbyder disse historier at udvise en uophørlig proces af tekstuel udvikling og mutation – en proces, som kun kan bringes til standsning, hvis alle tekstuelle transformationer af et givet værk ophører at eksistere» (McGann 2010, 118). Dette prinsippet kan overføres til Thompsons *Robespierre* – og denne teksten som her foreligger og som leses i dette øyeblikk, er et eksempel på en slik tekststuvikling, siden teksten er kommet til som en følge av at teksten *Robespierre* i sin tid ble skrevet av Thompson.

Videre kan vi se at tekster er avhengig av *hvem* de kommer i befatning med. Her har Thompsons tekst blitt vurdert av Curtis. McGann kommenterer hvordan tekster ifølge dette kan oppfattes: «Tekster varierer imidlertid ikke kun over tid. Så snart de kommer i kontakt med de læsere, de forudskikker, varierer tekstene også fra sig selv (så at sige)» (McGann

2010, 118). En bokanmeldelse fungerer akkurat på den måten – at den innehar elementer av subjektivitet i seg: «To personer kan se ‘samme’ film eller læse ‘samme’ bog og alligevel stå tilbake med helt forskjellige forståelser af det, de har set eller læst» (McGann 2010, 118).

Dette kan også overføres til Thompsons tekst om Robespierre. Han har trukket ut det han har funnet relevant og benyttet det til sin fremstilling – en fremstilling som ifølge Curtis er snarere positiv. Dersom en annen hadde skrevet om Robespierre, ville boken blitt annerledes – det er helt sikkert – og kanskje ville Robespierre da blitt fremstilt i et positivt lys likevel – men det er også stor sannsynlighet for at den ville valgt en annen innfallsvinkel og fremstilt mannen i et mer negativt omfang og gitt et mer dystert bilde av denne omstridte protagonisten. Små ord som velges og brukes – kan noen ganger føre til dramatiske endringer, i en tekst – og det helhetlige bildet er ifølge dette resonnementet til McGann avhengig av og tuftet på de involverte menneskers valg og perspektiver og de hensyn de tar, når de skriver eller leser en tekst. Denne subjektiviteten kan vi ikke komme unna, så det er greit å være klar over at den er der. Tekster *er* materiale bearbeidet av, skrevet av og lest av mennesker. De presenterer ikke endelige sannheter, men tolkninger gjort av mennesker. Så kan det godt være at andre mennesker er enige i det som står der, men de er kanskje ikke enige i alt – og slik fortsetter tekstene å arbeide alene – selv etter at forfatteren har lagt sin siste hånd på dem – og dette er også tilfelle med Thompsons tekst om Robespierre.

Curtis er imidlertid ikke utelukkende begeistret for Thompsons tekst – han har også innvendinger til den: «But no book of this importance can satisfy in every detail. It seems to me that the author has failed to grasp the foreign plot theory» (Curtis 1937, 533). Curtis kritiserer følgelig Thompson for å ikke ha med viktig informasjon rundt hendelsene – og for å ikke ha tilstrekkelig forståelse for det som har skjedd. Dessuten savner han disse momentene og detaljene, siden «a complete account of them is essential to an understanding of Robespierre as an economist and politician. Such an account is lacking» (Curtis 1937, 533). Her kommer det fram at Curtis ser på Robespierre som en mangefasettert personlighet – og han savner disse detaljene rundt Thompsons protagonist, for å få med en mer helhetlig kontekst rundt ham. Likevel er det et bemerkelsesverdige antall sider Thompson har skrevet om Robespierre, men som sagt, vil det alltid være noe å innvende. Curtis har også noe å utsette på selve den tekstlige utformingen til Thompson: «Certain minor criticisms suggest themselves. Mr. Thompson occasionally writes loosely, even inaccurately» (Curtis 1937, 533). Videre vil jeg trekke inn kollektive erindringer som et perspektiv for å se disse i sammenheng med *Robespierre*.

3.0. Om kollektive erindringer. Kollektive minner som verktøy for å forstå Thompsons tekst om Robespierre

3.1 Innledning

Thompsons fortelling om Robespierre kan altså undersøkes, med et kollektivt erindringsperspektiv.

3.2 Kollektive erindringer eller kollektive endringer?

Ekteparet Jan og Aleida Assmann har studert kollektive minner. Jan Assmann forklarer hvordan det enkelte individ og dennes minne opptrer i møte med andre mennesker:

«Every individual memory constitutes itself in communication with others. These "others," however, are not just any set of people, rather they are groups who conceive their unity and peculiarity through a common image of their past” (Assmann 1995, 127). Videre støtter Jan Assmann seg på forskningen til Halbwachs:

Halbwachs thinks of families, neighborhood and professional groups, political parties, associations, etc., up to and including nations. Every individual belongs to numerous such groups and therefore entertains numerous collective self-images and memories (Assmann 1995, 127).

Hvert individ vil ha på seg flere hatter – og vil bevege seg mellom grupperingene. Det er altså ingen direkte tilknytning mellom et individ og en gruppe, ifølge dette, men isteden er et individ knyttet til en rekke grupperinger. Dette kan tolkes som at kollektive erindringer er i en stadig endring, fordi det ikke foreligger en stagnasjon når det gjelder grupper, individer og sammenkoblingen. Dette kan dermed ses på som at det til stadighet oppstår forhandlinger mellom gruppene og individene – og en fleksibilitet er tilstede, altså en dynamikk som sørger for stadige endringer i de kollektive erindringene. Siden det ikke fins permanente grupperinger, vil også de kollektive erindringene være gjenstand for stadig forhandling og revurdering. Det medfører at det som vil gjelde for ett individ eller én gruppering vil kunne endre seg med tiden, men det vil også kunne endre seg når det kommer nye individer og nye forhandlinger inn i grupperingen. Det fins altså ingen faste kollektive minner, men snarere fluktuerende kollektive erindringer. Benyttet på Thompsons tekst om Robespierre, vil dette bety at narrativet der vil være gjenstand for forhandlinger, i kraft av å være et kollektivt minne, eller en kollektiv erindring. Dette er altså ikke noe som er spikret i stein.

Jan Assmann skriver videre om det kollektive minnet som følger av dette: «Through the practice of oral history, we have gained a more precise insight into the peculiar qualities of this everyday form of collective memory» (Assmann 1995, 127). Assmann kaller dette for “communicative memory” (Assmann 1995, 127). Det er her snakk om det *mundlige minnet*. I tillegg har vi en muntlig tradisjon, som har vært sterk i mange kulturer, når det gjelder historieoverføring og overføring av kultur og kulturelle elementer. Denne muntligheten er senere blitt nedtegnet og nedskrevet mange steder, slik at denne formen for kollektivt minne er blitt bevart i en skriftlig kilde.

Assmann beskriver hvordan dette kollektive og muntlige skifter: «This horizon shifts in direct relation to the passing of time. The communicative memory offers no fixed point which would bind it to the ever expanding past in the passing of time» (Assmann 1995, 127). Det fins således ikke noe egentlig punkt lenger – ingen knagg i historien som kan bruke som retningslinje for hvordan det kollektive minnet skal fremstå, det hele er flyktig og fluktuert. Ettersom tiden går, endrer derfor det kollektive minnet seg. Det er ikke statisk, men foranderlig.

Aleida Assmann skriver om Holocaust – og dette kan gi et sammenligningsgrunnlag når det gjelder teksten om Robespierre – siden begge omhandler temaer som kan være vanskelige å akseptere. I teksten kommer det fram at begrepet “Holocaust” anses å være omfattende: “The Holocaust is the name for a complex of events, actions and experiences that had a global impact historically and an emphatically transnational character” (Assmann 2010, 97). Aleida Assmann er selv tysk, og hun beskriver hvordan tyskerne hadde problemer med å ta et oppgjør med Holocaust:

After the end of the Second World War, however, the opposite took place: the memory of the Holocaust was fragmented and dispersed. The embodied memory was confined to various groups of survivors and privatized within the families of the victims (Assmann 2010, 97).

Det kollektive minnet var i bruddstykker – i likhet med ruinene etter krigen så mange steder i verden. Det tok tid, før oppgjøret endelig kom: “It took two decades before the event was identified by name and a discourse evolved on the unprecedented magnitude of the trauma and crime” (Assmann 2010, 97). Når man begynte å snakke om det, kunne man også finne forskjellige innfallsvinkler for å bearbeide problemene. Slik fikk det kollektive minnet på dette området et fofeste blant folk flest – og tyskerne kunne forholde seg til dette. Noen variasjoner fantes, men det var noe mer håndfast tilstede for å ta et oppgjør med det som hadde skjedd – også på det personlige plan, takket være det kollektive minnet som tok form i det tyske fellesskapet. Det samme kan overføres til skrivingen rundt den franske revolusjon

og rundt Robespierres liv og levnet – slik Thompson har bidratt til. Det er gått noen år når Thompson skriver sin tekst – og det er gått enda lenger tid i vår egen nåtid. Å få de historiske hendelsene på avstand, kan bidra til at teksten blir annerledes fortolket og reflektert over både når den skrives og når den leses av andre. Selve hendelsene er allerede utført – og den samtidige konteksten er avsluttet, slik at nye tidsperspektiver og andre kontekster kan gi et annet utgangspunkt og en annen form for refleksjon. Slik kan det kollektive minnet endres – og Thompon er med på å bidra til det kollektive minnets tilstedeværelse, ved å skrive sin bok om Robespierre – mens vi som lesere bidrar til det på vår måte. Det kollektive minnet om Robespierre og den franske revolusjonen opprettholdes, men det endres. Endringen kan være betydelig eller liten og nesten umerkelig, men den er tilstede når det kollektive minnet presenteres på nytt og på nytt, via resepsjon.

Maurice Halbwachs skriver om hvordan kollektive minner i endring kan overføres til religiøse perspektiver: «if Christianity had not been presented as a continuation in a sense of Hebraic religion, it remains open to doubt whether it could have established itself as a religion» (Halbwachs 1992, 87). Han påpeker også hvordan et samfunn som foretar et religiøst skifte opptrer: « when a society transforms its religion, it advances somewhat into unknown territory» (Halbwachs 1992, 86). I vårt tilfelle, har man altså fortsatt i noenlunde det samme sporet med å omtale den franske revolusjonen og Robespierre som protagonist, så det har ikke vært så store omveltninger i det kollektive minnet som sådan – men sporadiske endringer og noen mer radikale endringer forekommer, som nevnt.

I likhet med tekster, er kollektive minner del av en praksis og tradisjon. De oppstår og opptrer ikke uavhengig av en kontekst de er vevd inn i, slik at de formes av det som har hendt før og av det som er rundt dem. Arne Bugge Amundsen skriver om kollektiv erindring, men også om tekster, i den forbindelse: «Også «intertekstuelle» elementer har vært trukket inn i diskusjonen om ritualer: Ikke bare tekster, men også handlinger kan «sitere» hverandre og binde tider og steder sammen» (Amundsen 2006, 15). Amundsen kommenterer hvordan dette har gjort seg gjeldende spesielt i forbindelse med «diskusjoner om hvordan kollektiver kan «huske» noe som er både mer og større enn den individuelle hukommelsen» (Amundsen 2006, 15). Her kommer fokuset på det kollektive inn – altså fellesskapet som husker «sammen» - men det må altså være rom for at det innenfor dette fellesskapets «sannheter» fins individuelle tilnærminger og tilpasninger – siden det jo er individer som husker hver for seg, når alt kommer til alt. Kanskje kan vi se på Thompsons fremstilling og interpretasjon av Robespierre som nettopp dette – nemlig en subjektiv og individualisert kollektivisering av minner eller erindringer. Amundsen forklarer hvordan ritualer «levendegjorde mytene og bevarte

erindringen om dem gjennom tidene» innenfor «klassisk religionsvitenskapelig ritualforskning» - og han påpeker at problemstillingen igjen har vist seg innenfor «studier av «kollektiv erindring», monumentkultur og «civil religion»» (Amundsen 2006, 15).

Videre tar Amundsen også for seg ritualenes betydning for kollektiv erindring: «Et viktig poeng her er at ritualenes kollektive karakter, det at de binder mennesker sammen i handling, gjør dem egnet som medium til å ta vare på felles erfaringer, verdier og fortolkninger» (Amundsen 2006, 22). Ved at Thompson skriver boken *Robespierre* og ved at andre leser boken og kommenterer rundt den, blir altså, ifølge denne tankegangen, refleksjoner og tolkninger rundt denne konteksten som er en del av den franske revolusjonen tilgjengeliggjort og videre bevart. Poenger blir altså tatt videre – og dette kan være poenger og tanker på godt og vondt – og historisiteten blir derved videreført - også for ettertiden, men også for samtiden, som den er en del av.

Amundsen bekrefter også at det forekommer endringer, i denne forbindelse, men han påpeker at dette endringspotensialet er «av en slik art at det ikke kan utfordre eller provosere enhver konsensus» (Amundsen 2006, 22). Som et eksempel på det, bruker han Holocaust-ritualer i Sverige, som «spiller på en verdimeisig og historisk gitt konsensus» (Amundsen 2006, 22). Dermed brukes kulturelle og historiske ritualer i forbindelse med en historisk begivenhet som Holocaust, innenfor et kulturelt minneperspektiv. Slik kan vi tenke oss at hverken Robespierre eller den franske revolusjon kan viskes bort så «kort» tid etter revolusjonen – dette er kulturelle minner vi forholder oss til fremdeles – og som dermed har en viss historisk konsensus, selv om det også kan tilkjennegis at det forekommer justeringer og endringer fortløpende. Men selve rammeverket står der fremdeles.

Amundsen kommer også inn på temaet rundt hva som skal være kollektive minner til enhver tid: « Muligens er det grunnlag for å hevde at nettopp forholdet mellom ritualer og erindring, eventuelt mellom ritualer og glemsel, har en tendens til å bli ideologiske og diskursive konfliktfelter» (Amundsen 2006, 23). Det er i en slik sammenheng vi kan se Thompsons resepsjon av Robespierre som protagonist, ved at noen mener han tillegger ham positive egenskaper og fokuserer for mye på disse ved å fremheve dem spesielt. Amundsen påpeker også at ritualer kan være grunnleggende, når det gjelder kollektiv erindring og kollektive minneprosesser: «den typen kollektive handlinger som vi med en moderne språkbruk ofte omtaler som ritualer, setter oss på sporet av det som binder mennesker sammen i et fellesskap» (Amundsen 2006, 69). Nå kan vi kanskje si at det å feire nasjonaldagen og grunnloven i forskjellige land, kan ses på som et rituale. Dette ritualet fremkaller igjen minnet om den franske revolusjonen og dens grunnleggende verdier, rettigheter og handlinger – noe

som igjen kan fremkalle tanken på dens protagonister - deriblant Robespierre. Slik kan ritualer spille en rolle i denne problematikken - for ikke å nevne hvordan tekstene selv via kommentarer, innvendinger og diskusjoner kan ligne påfallende på ritualer som gjøres i et fellesskap.

Kyrre Kverndokk viser også til Paul Connerton og hans minneforskning: «Connertons hovedanliggende er å forstå hvordan sosialt minne traderes» (Kverndokk 2006, 182). Ifølge dette, viser Kverndokk hvordan han ser Connertons tenkning: «Det er nåtidens interesser som til enhver tid avgjør erindringens form og innhold» (Kverndokk 2006, 182). Dette tilsier at fokuset på hva som er viktig eller populært endrer seg, en kan se på det som skiftninger eller moter i samfunnsdebatten – det er hva som er aktuelt som gjelder – og disse strømningene påvirker igjen representasjonen av erindringen. Dette synet viser de sosiale erindringene som godt forankret i nåtiden: «Således vil sosiale minneprosesser alltid være nåtidige forhandlingsprosesser om en meningsfull fortid, samtidig som disse prosessene alltid vil inneha en viss kontinuitet» (Kverndokk 2006, 182). Kontinuiteten oppfylles også rundt *Robespierre* og lignende temaer, siden tekster som blir produsert kommenteres - og diskusjonene foregår i forbindelse med publiseringen av tekster. Kverndokk viser til minneriter som en tilskyndelse her – etter mønster fra Connerton: «Det er gjennom minneritene at kollektivt delte fortidsforståelser skapes, gjenskapes, formes og omformes» (Kverndokk 2006, 182). Her kan vi altså også se på tekster som riter – siden disse skrives inn i et format som eksisterer og er gjenkjennelig – for deretter å bli kommentert og diskutert. Det er noe av det samme mønsteret som gjentar seg hver gang, i forbindelse med tekstene, også – i likhet med andre kulturelle og historiske riter. Kverndokk skriver også at det kan oppstå forenklinger, i forhold til det sosiale minnet: «Ofte ytrer det sosiale minnet seg gjennom nokså forenklete og sterkt verdiladede fortidsfortolkninger» (Kverndokk 2006, 182). Det kan bety at noe kan gå tapt, i prosessen som foregår rundt det sosiale minnet.

Maurice Halbwachs kommenterer hvordan det kollektive minnet er mangfoldig – og han bruker i den forbindelse et eksempel: «If we call collective memory that totality of traditions pertaining to a body of functionaries, we will conclude that there are at least as many collective memories as there are functions» (Halbwachs 1992, 141). Vi kan se dette overført til at tekster kan ha forskjellige uttrykk, i likhet med kollektive minner – og de kan også utgjøre en betydelig del av det kollektive minnet. Halbwachs snakker også om familielinjene, noe som er relevant for vår sammenheng her, hvor Thompson tar for seg Robespierres familielinjer: «The history of families is remembered; their prestige is determined by their antiquity, by their alliances, etc.» (Halbwachs 1992, 143). Halbwachs

kommenterer dette i forhold til at «*ancien régime*» ikke lenger fins – og at det isteden er kommet til et borgerskap: «a rather restrained and well-situated bourgeois society» (Halbwachs 1992, 143). I den forbindelse, snakker han om det kollektive minnets situasjon: «The collective memory of the bourgeois class has lost in depth (i.e., the antiquity of remembrances) what it has gained in extent» (Halbwachs 1992, 144). Videre skriver han om hvordan det å bli født inn i en spesiell familie, kan påvirke den situasjonen man er i: «The long-held assumption that a man performs a function by virtue of inborn or hereditary abilities is at the root of our attributing to judges qualities that have been highlighted in the history of the body of magistrates» (Halbwachs 1992, 145). Likeledes skriver han om konvensjoner som fins nedfelt i samfunnet: “But what are the foundations of these conventions? What are these memories, what is this history?” (Halbwachs 1992, 148). Det er dette som stadig er i endring, siden hele samfunnet er dynamisk – og ikke statisk. Vi kan si at det dreier seg om kontekstavhengige kollektive minner – som er i stadig endring og bevegelse.

Paul Connerton utdyper videre når det gjelder minneforskningen i samfunnet: «Cognitive psychologists can indeed acknowledge, without prejudice to their premises, that the memories of people in different cultures will vary because their mental maps are different» (Connerton 2014, 28). Dette indikerer at det i forskjellige land og kulturer vil være forskjellig utgangspunkt og historisk og kontekstlig bakgrunn for å dekodere, tolke og forstå en bok som Thompsons *Robespierre*. Det som har hatt fokus innenfor den eventuelle kulturen fram til da – eller historiske begivenheter av betydning, kan spille inn i denne sammenhengen, slik at det kan påvirke det kollektive minnet når det gjelder historiske hendelser knyttet til Robespierre og den franske revolusjonen – slik at bakteppet følgelig kan være forskjellig fra kultur til kultur og fra sted til sted. Likeledes skriver Connerton i tillegg om det semantiske feltet: «The semantic code, which is the key to the whole operation of memory, is a mental map acquired in childhood, and, as such, it is a code that is shared collectively» (Connerton 2014, 28). Connerton mener følgelig at grunnlaget for kulturelle minner legges i barndommen, innenfor den kulturen man tilhører – men en kan likevel tenke seg at dette mentale kartet vil kunne endre seg, i løpet av livstiden og utviklingen som ofte følger med når et menneske lærer og eldes. I tillegg fokuserer Connerton her på hvordan det kjønnsmessig kan være en forskjell, innenfor dette området: «Thus it can be readily admitted that in most cultures the memories of men and women will vary because their education and occupations are different» (Connerton 2014, 28). Han legger altså et kjønnsdelt samfunn til og et kjønnsrollemønster til grunn for at kollektive minner varierer også mellom personer innenfor

samme kulturelle område. Vi kan si at han her snakker om en kjønnkultur: «it can be as easily conceded that witnesses from sharply differing cultures will inevitably differ in their recollections of the same event” (Connerton 2014, 28). Dette gjør seg ifølge Connerton spesielt gjeldende ved tilfeller hvor «that is a complex event like most of those to which oral traditions allude” (Connerton 2014, 28). Vi kan trygt si at den franske revolusjonen og konteksten rundt den var kompleks. Kanskje er ikke samfunnet alltid så kjønndelt i dag som det var da Connerton skrev dette – men at det utgangspunktet en har, vil kunne påvirke forholdet til kollektive minner, høres fornuftig ut. Men kanskje bør en tolke det enda videre enn til å bare dreie seg om kjønn, siden også sosial rolle, stilling, økonomi og generelle opplevelser – både personlige og kollektive, for å nevne noen elementer – vil kunne påvirke forholdet til de kollektive minnene, i likhet med det kjønndede utgangspunktet.

Videre nevner Connerton «two heavily colonised territories” (Connerton 2014, 28). Dette er psykoanalytikerne, som har studert “the *life histories of individuals*» - og i tillegg har psykologer studert «the workings of *universal mental faculties*” (Connerton 2014 28). I det første tilfellet, dreier det seg om det personlige minnet, mens det i det andre er snakk om det kognitive minnet (Connerton 2014, 28). En kan tenke seg at det kollektive minnet vil ha begge disse som utgangspunkt – og i tillegg kjønn, sosial klasse, kulturopprinnelse og annen kulturell påvirkning, og så videre. Listen er neppe utfyllende, for det er så mange faktorer som kan spille inn, når det gjelder dette. Det viktigste er å aldri ta dette kollektive minnet for gitt, ved å tro at det er noe statisk. Dette ser vi også i Thompsons representasjon av Robespierre – han kommer med en litt overraskende vinkling for mange – men dette blir igjen del av det kollektive minnet som fins. Connerton skriver også om hvordan språket er av betydning: «language has become for us the archetypal model for all other forms of intersubjectivity” (Connerton 2014, 28). Han utdyper hvordan dette kan foregå: “because language has its roots on the one hand in the nature of formal order and on the other hand in that common implicit consent that underlies the possibility of any communication at all” (Connerton 2014, 28-29). Thompsons bok *Robespierre* er naturlig nok kommet til via språk – og denne teksten er dermed et eksempel på den intersubjektiviteten som Connerton skriver om. Thompsons tekst er kommunikasjon – og den er språk.

For øvrig kommenterer Connerton begrepet *konvensjoner*, som fins i samfunnet: «For if they now agree on little else, everyone agrees that social worlds are defined by their ruling conventions” (Connerton 2014, 28). Disse konvensjonene er altså en slags samfunnsmessige overenskomster som forekommer i øyeblikket, og som kan være i endring: «With the idea of convention we explain to ourselves the notion of an order of objective rules at whose base lies

a tacit social dimension” (Connerton 2014, 28). Han forklarer at det er her intersubjektiviteten og språket kommer inn – siden dette er en verden man er blitt enige om at skal være slik, fordi «the rules that make it what it is are intersubjectively agreed» (Connerton 2014, 28). Følgelig er disse avtalene menneskeskapt – de er bestemt av mennesker som konvensjoner og leveregler som gjør at et samfunn er slik og slik og fungerer sånn og sånn – men legg merke til at dette er i endring – det er en prosess, noe som gjør at dette gjelder for *øyeblikket* – og ikke for evig og alltid. Slik er det med de sosiale konvensjonene og de sosiale prosessene – og følgelig er det også slik med kulturelle minner. Alt dette er i bevegelse – selv om det ser ut til å ha funnet sin form i forskjellige øyeblikk.

3.3 François Hartog om kollektive minner

François Hartog skriver også om kollektive minner, i sin bok, *Regimes of Historicity. Presentism and Experiences of Time* (2017). Han påpeker imidlertid at boken kun dreier seg om et *utvalg* – og ikke er en historiebok, som sådan: «This book is neither a discourse on universal history, nor a history of time, nor even a treatise on the notion of regime of historicity» (Hartog 2017, 18). Han har trukket fram noen eksempler: «It focuses on certain historical moments, and on certain words of the moment, on a selection of famous characters and a range of familiar and less familiar texts” (Hartog 2017, 18). Hartog skriver om hvordan Maurice Halbwachs fokuserte på og konsentrerte seg om kollektive minner: «Maurice Halbwachs had devoted more than twenty years of his life, from the 1920s to his death in the Buchenwald concentration camp in 1945, to developing a sociology of collective memory” (Hartog 2017, 121). Hans arbeider er av verdi fremdeles, og det er tydelig at Hartog setter pris på det arbeidet Halbwachs har utført, når det gjelder kollektive minner-området: “This persistent focus can be read as an aftereffect of the First World War” (Hartog 2017, 121). Hartog påpeker at det ble tatt interesse for tekstene til Halbwachs, men at dette tok tid: «They are thus both a tool for working on the subject of memory and a sign of our present” (Hartog 2017, 121-122). Han skriver også at Halbwachs åpnet dette minnefeltet i forhold til sosiologien – ved at han «was concerned to highlight the social (and above all familial) dimension of memory” (Hartog 2017, 122). Dermed trekkes dette sosiale perspektivet inn i minneforskningen med Halbwachs – og via ham også gjennom Hartog – og vi kan se dette i sammenheng med *Robespierre* og hans familie og kollektive minner rundt det. Videre skriver Hartog at Halbwachs klart skilte mellom minne og historie – og at han favoriserte minneforskningen (Hartog 2017, 122). Det kan være interessant å reflektere

nærmere rundt dette – for hva er minne og hva er historie? Er historien bare minner? Eller er minner historie? Slik skriver Hartog, i forhold til dette: «History is unitary, he argued, whereas there are as many collective memories as there are groups» (Hartog 2017, 122). Her snakkes det altså om at historien er «enhetlig» eller kanskje forenende, men det er likevel snakk om et mangfold av kollektive minner. Alt peker altså på dette mangfoldet, i forhold til kollektiv minneforskning. Det fins ikke *ett* kollektivt minne pr. hendelse, element eller enhet – men flere, som en hovedregel. Kollektive minner er på denne måten kategorisert i epoker, som foretar skift, innenfor et tidsmessig perspektiv, men som på samme måte er preget av forskjellige grupper oppfatninger. Som et tankeeksperiment, kan vi her ser for oss kollektive minner i forhold til andre verdenskrig – og hvordan de blir oppfattet og eller fremstilt av forskjellige grupper på hver sin måte. Disse gruppene kan være kunstnere, militære eller familiene til de som kjempet i krigen. Alle disse vil kunne ha forskjellige oppfatninger av hendelsene og følgelig forskjellige kollektive minner for sin gruppe.

Halbwachs skal også ha sagt at den stadige endringen i nyere tid, påvirker de kollektive minnene: «Halbwachs identified acceleration as a key factor: with the increasing speed at which society lives, there are more and more collective memories» (Hartog 2017, 122). Dette kan kanskje ses i forbindelse med den samfunnsmessige utviklingen som har å gjøre med teknologi og også med det kognitive og vitenskapelige, når det gjelder samfunnet. Verdens fremskritt går i full fart fremover – og stresset preger mye av det som foregår i menneskers liv – også på det mellommenneskelige plan, og det kan være dette det henspilles på her. I denne konteksten, vil altså de kollektive minnene stadig dannes på nytt og endres, i takt med den raske samfunnsmessige utviklingen, for øvrig.

Men hva med forholdet mellom historie og kollektive minner? Hartog skriver om hvordan kollektive minner kan gi næring til dagens historie: «collective memory may feed into contemporary history» (Hartog 2017, 122-123). Nåtiden er altså påvirket av – eller et resultat av kollektive minner om fortiden. Dette kan lyde logisk. Dersom vi overfører dette til teksten til Thompson, vil den være knyttet til kollektive minner om fortiden – og i tillegg til tekster som er en del av kollektive minner om fortiden. Vi kan på den måten ikke bare legge fortiden bak oss – ikke i den sammenhengen, iallfall. Fortiden er ugjenkallelig knyttet til nåtiden når det gjelder kollektive minner, siden nåtiden speiler seg i de kollektive minner som fortiden har produsert. Her kan vevmetaforen komme inn, hvor de kollektive minnene veves videre på tråder som allerede er vevd før. Kollektive minner er slik en del av historien – og veven vever videre og videre. Thompsons tekst om Robespierre er et lite stykke av det som er vevd innenfor konteksten den kan tilknyttes – en kontekst som også er i endring – og dermed

er hans resepsjon et eget produkt som representerer kollektive minner bygd på andre kollektive minner. Hartog skriver om hvordan samvirket mellom historie og minner fungerer, ved å referere til Nora (2011): «What was important was the *between*: to be *between* history and memory, not to oppose or confuse them, but to use them both”(Hartog 2017, 123). Altså bør ifølge dette begge være tilstede på likt – *både* historie og minner – når vi snakker om kollektive minner, siden kollektive minner er et resultat av historien, som nevnt overfor. Noras deltittel «*Les Lieux de Mémoire*» (Nora 2011) er interessant, siden den henspiller på steder og minner - og når vi vet hvor knyttet den franske revolusjon og Robespierre var til Paris og Frankrike, gir dette mening og er relevant. Dermed var de kollektive minnene i forbindelse med teksten om Robespierre tett knyttet opp til disse områdene – og man kan vel nesten ikke nevne den franske revolusjon uten å knytte den geografisk opp mot disse stedene. Stedstilhørighet er dermed også en del av kulturelle minner, når vi ser det på denne måten. Det dukker opp minner når vi er på eller tenker på et spesielt og bestemt sted. Det er knyttet minner til dette stedet, minner som blir trukket fram og kommer opp i dagen ved at de aktiviseres på denne måten. Kollektive minner – positive eller negative - kan være knyttet opp mot minnesmerker og ritualer. Bastillen er et slikt sted, som er knyttet til den franske revolusjon – og det samme gjelder også *La Conciergerie*, fengselet hvor Marie Antoinette satt i Paris. Nora skriver:

This conquest and eradication of memory by history has had the effect of a revelation, as if an ancient bond of identity had been broken and something had ended that we had experienced as self-evident – the equation of memory and history (Nora 2011, 8).

Nora forklarer videre hvordan han definerer historie og minner: “Memory is a perpetually actual phenomenon, a bond tying us to the eternal present; history is a representation of the past” (Nora 2011, 8). Det ser her ut til at Nora knytter minnene tettere til de menneskelige følelsene enn historie – minnene blir på den måten opplevelsen eller det følte - mens historien bare blir en representasjon. Overført til *Robespierre*, blir dette slik at kollektive minner fremkaller det emosjonelle på en helt annen måte – og en kan tenke seg at teksten til Thompson kan bidra til denne emosjonelle opplevelsen ved å være et eksempel fra området kollektive minner. Samtidig vil mange kalle Thompsons tekst for en representasjon, så vi kan se at det er noe uklare linjer her. Dette kan tyde på at det forekommer en sammenfletting mellom minner – også kollektive - og historie, noe som indikerer at det er en forbindelse mellom de to begrepene og elementene. Nora spinner videre på begrepene ved å forklare ytterligere: «Memory, insofar as it is affective and magical, only accomodates those facts that

suit it” (Nora 2011, 8). Historien, på sin side, er noe annerledes: “History, because it is an intellectual and secular production, calls for analysis and criticism” (Nora 2011, 8-9). Det kan her se ut til at Nora påkaller minnene å være mer subjektive, mens historien kan ligne noe som kan kalles objektivitet – men vi vet jo at det ikke lar seg gjøre å ha en objektiv historie. Derfor kan vi tenke at dette er forbundet – men at disse to til sammen gjør at man benytter både analytiske, kritiske og følelsesmessige evner, når man møter på disse to begrepene eller elementene innenfor et område som resepsjonen av Thompsons tekst om Robespierre – slik Thompson på lignende måte møtte på kollektive minner han forholdt seg til da han skrev den samme teksten. Dette kan igjen forklare hvorfor mange reagerer på en tekst de leser – også en historisk tekst som er en del av det kollektive minneområdet. Nora kommer også inn på det Halbwachs tenker og skriver – og slik spiller de hverandre gode – og driver fram virkningsfeltet og prosedyrene som finner sted rundt de kollektive minnene:

Memory is blind to all but the group it binds – which is to say, as Maurice Halbwachs has said, that there are as many memories as there are groups, that memory is by nature multiple and yet specific; collective, plural and yet individual (Nora 2011, 9).

Nora får her med seg dualismen mellom det kollektive og det individuelle ved minnene, noe som skaper et samvirke mellom disse to sidene av minner. Essensen av minner er etter dette både kompleks og mangfoldig – og et større spekter tas i bruk, på denne måten. Slik vil det da også være med kollektive minner. Aktørene som deltar, har en viktig rolle i dette, med sine respektive bidrag, siden de gjennom denne prosessen er med på å forme de kollektive minnene.

Hartog kommer også inn på hvordan tiden ser ut til å gå stadig fortere – og hvordan dette kan se ut til å påvirke de kollektive minnene og forestillingene i forbindelse med disse: «For Nora, acceleration had the effect not only of «multiplying» collective memories to such an extent that they become «impossible to unify,» as in Halbwachs’s version, but also bringing about a break with the past, with the field of experience” (Hartog 2017, 124). Altså vil det forekomme så mange forskjellige versjoner av kollektive minner at disse vil være umulige å forbinde med hverandre, en annen virkning av dette vil kunne være at de vil kunne bli direkte motstridende med hverandre. Kanskje er det noe av det som forekommer i forbindelse med Thompsons tekst om Robespierre, hvor noe av det som Thompson trekker fram og legger vekt på er én versjon av eller form for kollektivt minne, mens andre som skriver om Robespierre eller tenker rundt protagonisten til Thompson er av en annen oppfatning - noe som kan årsaksforklares med at vedkommende har eller deler et annet

kollektivt minne, men relatert til samme saksforhold. På en slik måte, kan det moderne samfunnet være en superspreder av kollektive minner: «Globalization, democratization, massification, and the media boom all contributed to the demise of what Nora called «memory-based societies» and ultimately to that of memory itself» (Hartog 2017, 124). Det er altså ifølge denne tankerekken slik at det er de diverse samfunnene som sørger for spredningen av minner, men det er også samfunnene som holder liv i minnene – og da kan en forstå det slik at kollektive minner er tett knyttet opp til de diverse samfunnene som presenterer og representerer dem. Det kollektive vil på denne måten være representert via samfunnet, som jo igjen består av individer. Selv om det kan være noe dissens i samfunnet, siden det består av individer, vil det også være noen fellestrekk rundt de kollektive minnene – uten at disse fellestrekke noensinne blir absolutte. Det vil således alltid være rom for annerledestenkning rundt de kollektive minnene, selv om majoriteten deler store deler av noen kollektive minner. Likevel kan vi tenke oss at denne annerledestenkningen i noen monn kan møte på motstand. Det er dette som kan skje vedrørende en tekst som *Robespierre*, hvor motstanden *egentlig* i stor grad oppstår som følge av dissens rundt kollektive minner. Dette viser hvor viktig konteksten også er, i denne forbindelsen. Ulike grupperinger vil helle mot ulike kollektive minner, som en hovedregel, og individene i grupperingene vil igjen ha et spektrum av egne preferanser av kollektive minner. Dette er og blir mangefasettert. Dette fører igjen til at stemmene rundt kollektive minner aldri helt vil forstumme. Dessuten har våre minner en rot i fortiden: «Our» memory, by contrast, has been touched by history and transformed by it. Even if this vision of earlier, memory-based, societies is somewhat simplified or mythified, what counts above all is the contrast with today» (Hartog 2017, 124). Slik sett, vil minnene – også kollektive – som er påvirket av historien måtte ses i relieff til vår egen tid. Nåtiden er et referansepunkt vi ikke kommer utenom – men det må likevel trekkes bånd tilbake til historien – som jo igjen er en uendelig rekke av referansepunkter. Vi er og blir påvirket av vår egen samtid og også av det som har skjedd før denne – og det vil ikke være mulig å omstille seg helt slik at vi kan analysere Thompsons tekst utfra hans samtid eller utfra den franske revolusjons og Robespierres samtid. Vi kan alltid prøve – men siden vi er et produkt av en annen tid, vil dette ikke la seg gjøre. For eksempel kan det være at vi tolker elementer av teksten på en måte preget av vår egen samtid og historiske hendelser og kollektive minner i oppløpet mot den – siden det historiske, geografiske, politiske, tankemessige, kulturelle og menneskelige landskapet faktisk *har* forandret seg ganske mye. Vi kan gjerne ha en tidslinje tilgjengelig, men den vil være *vår* tidslinje. Definisjonsmakten av hva som er kollektive minner vil dermed til enhver tid være kontekstavhengig.

Hartog kommer inn på hvordan Lavisse anså den franske revolusjonen for å være et vendepunkt: «Here, Lavisse noted the singularity of French national history» - og dette var at «the Revolution had cut France off from its past» (Hartog 2017, 125). Dette er av interesse i vår kontekst, som jo omhandler en aktør og protagonist fra den samme revolusjonen. Altså kan en si at de kollektive minnene etter den franske revolusjonen fikk et helt annet innhold, i en slik kontekst – enn de hadde før denne. Det burde man kunne enes om – men hvilket innhold de får, vil altså være avhengig av hvilken representasjon av kollektive minner en har med å gjøre. Videre kommenterer Hartog rundt minnesteder: «Sites of memory are characterized by the fact that in them different paths of memory have crossed; the only sites to be still active (*agentes*) are those to which people have returned» (Hartog 2017, 127). Likevel kan vi tenke oss at det fins en rekke minnesteder rundt omkring som fremdeles har betydning – som steder langt tilbake i tid, men som har endret navn og som vi kanskje ikke lenger er sikre på hvor er, men hvor hendelsene har vært så betydningsfulle at de ikke er gått i glemmeboken. Dette kan være steder fra antikken eller steder nevnt i Bibelen, for å nevne noen. Uansett er hovedpoenget her *mangfoldighet* – også rundt kollektive minner for ett enkelt element. Hartog poengterer hvordan et *forlatt* minnessted kan synes å være: «An abandoned site of memory is at best a mere recollection of a site» (Hartog 2017, 127).

Det er spennende at Hartog kommenterer rundt år 1789, når det gjelder minneforskning – og i den forbindelse skriver om nasjonshistorien: «In France, that future had already taken place, but it had somehow also been missed, had gone astray, or got lost – in any case, it was unfinished» (Hartog 2017, 131). Den franske revolusjonen hadde helt klart en betydning for kollektive minner i Frankrike: «1789 was in the past, but the promise it held was still to come. Here again, we find a situation that is somewhere between the *already* and the *not yet*» (Hartog 2017, 131). Det er altså i dette brytningsfeltet mellom før og nå de kollektive minnene kan gjøre seg gjeldende, ifølge dette synet. Å plassere minnene i tid, kan altså være vanskelig, gitt at de er flytende og befinner seg mellom forskjellige tidsepoker eller tidsperioder. Det hele kan bli noe svevende. Likevel er det sikkert at disse kollektive minnene fins – noe *Robespierre* er et bevis på og også et uttrykk for. Ved at de manifesterer seg i en tekst, har vi noe håndfast, noe definerbart å vise til, mens det likevel samtidig fins kollektive minner som er mer flytende – og som befinner seg i folks samtaler, diskusjoner og hoder – uten at det nødvendigvis forekommer noe bevismateriale som referanse å vise tilbake til. Slik sett, er det heldig, at Thompson har skrevet en tekst som vi fremdeles kan lese i dag. Den er et materielt element som kan benyttes som en manifestering av kollektive minner. Likevel må det presiseres, at Thompsons tekst, naturlig nok, representerer et *utvalg* av kollektive minner.

Hartog påpeker også hvordan Fustel tenkte, i forhold til disse spørsmålene: «the premise of his entire work was that the old regime of *historia magistra* was no longer tenable» (Hartog 2017, 135). Han oppdaget følgelig også endringen som oppstår: «He too found himself between two impossibilities: that of the past and that of the future» (Hartog 2017, 135). Kanskje er det dette “in between” som er de kollektive minnene – men de må naturlig nok manifesteres i den respektive nåtiden.

Hartog forteller hvordan historien også fikk sin egen historie: « All these factors contributed to the emergence of a history of history, which was one of the sources, as we have seen, of Nora’s reflections leading to *Les lieux de mémoire* (Hartog 2017, 139). Det ble altså en slags metahistorie som oppstod. Historie oppstår ikke som en fullstendig og objektiv sannhet, men den har sin egen historie som har gitt opphav til den – en kan også si at kollektive minner har bidratt til historiebyggingen. Disse kollektive minnene er heller ikke nøytrale – de er bygd på subjektive vurderinger med utspring i diverse interesser og grupperinger i samfunnet gjennom tidene – og de er også påvirket av enkeltindividers holdning og tenkning. Det samme kan sies om Thompsons tekst – den er et produkt av det som foregikk forut for den på fronten – av historien som var forutgående og også av de kollektive minnene knyttet til dette. Samtidig ble historien personifisert via historikeren: «the introduction of the historian into history, as practiced and professed by Febvre, and also advocated by Marrou and Aron in opposition to the positivist school, had paved the way for this movement” (Hartog 2017, 139). Slik kan vi også se på Thompson som en som står ansvarlig for historiens kollektive minner når det gjelder egen tekst. Han personifiserer sine idéer, tanker og refleksjoner rundt Robespierre, i kraft av å føre i pennen det han tilbyr leseren. Dette angir noe om viktigheten til forfatteren – siden det forekommer en subjektivitet over teksten som ikke kan feies til side.

Hartog forteller om forbindelsen mellom historie og minner:

Traditionally, the historian’s first move was rather to separate the two: history was to be the science of the past, a pure science, and the historian nothing but an eye deciphering documents (Hartog 2017, 145).

Imidlertid, ble dette endret – og objektiviteten som ble forbundet med de historiske begivenhetene ble svekket: «with the historian and the way he or she works being conceived, precisely, as a site of memory” (Hartog 2017, 145). En kan dermed si at selve historikeren, eller den som skriver teksten, i seg selv utgjør en del av et kollektivt minne – og dette er fordi hver historiker eller forfatter utgjør en forskjell, med sin egen subjektive innstilling og med

egne valg, i forhold til egenprodusert arbeid. Kollektive minner sørger for at historien allerede er festet i historien – den oppstår ikke i det store intet, men den har et utgangspunkt – en tradisjon – som den er rotfestet i – som nasjonsbegrepet i Frankrike: «The nation was no longer a messianic but a heritage-based entity, or even a nation as shared culture, a nation without nationalism, alive but pacified» (Hartog 2017, 147). Dette kan også benyttes om den franske revolusjonen og om teksten *Robespierre* – det er ett kapittel i de kollektive minnene – ett lite rom – eller én legokloss i et mosaikkteppe av hendelser og kollektive minner. Men de kollektive minnene må tas vare på – for å ikke fordufte: «All that remained for France to do in its semi-retirement from history was to cultivate its memory, as one tends one's garden» (Hartog 2017, 147). Minnene må altså pleies og vedlikeholdes – og ikke minst trekkes fram i lyset, for at de ikke skal forsvinne som kollektive minner. Dette er likevel ingen garanti for at de ikke endres – de er utsatt for endring underveis. Det er en naturlig prosess at de kollektive minnene forandres noe – akkurat som et menneske vil endre seg i løpet av et langt liv. I denne forbindelse, er det også interessant hvordan en historiker, forfatter eller tenker også selv kan endre oppfatning om kollektive minner denne personen selv har vært med på å danne – ved å gå bort fra noen elementer eller punkter ved disse senere. Tidens tann kan tære på de kollektive minnene som på så mye annet – og med tiden kan en person som har skrevet noe eller ment noe senere endre oppfatning rundt dette – det kan være et ledd i en utvikling både på det indre plan hos personen selv eller som et resultat av en ytre, samfunnsmessig endring eller utvikling. Havet rundt de kollektive minnene er i stadig bevegelse – det står ikke stille, men rører seg – og det er bølger tilstede – store eller små – som påvirker dem. Den kognitive utviklingen hos et menneske kan påvirkes av denne bevegelsen – og det kan igjen påvirke de kollektive minnene. De forskjellige narrative som oppstår i forbindelse med kollektive minner skaper på denne måten et mangfold av kollektive minner, hvorav Thompsons tekst *Robespierre* bare er ett eksempel. Det kan være sammenfall og interferens i de kollektive minnene. Dessuten kan det oppstå semantiske endringer i etymologien, gjennom tiden.

I tillegg til at historiske hendelser skjer, vil mennesker påvirke og inspirere hverandre gjennom diskusjoner, utsagn og tekster. Dette vil kunne finne sitt uttrykk i kollektive minner. Disse aktørene inspirerer hverandre også til å dele eller endre oppfatning rundt de kollektive minnene - og videre til å videreføre dem i eventuelt fornyet omriss. Vi kan si at episenteret i vårt eksempel er selve hendelsene rundt Robespierre, men at disse igjen har fått ringvirkninger med påfølgende etterklang av stadig nye lydbølger, slik at det til sammen blir en slags symfoni av kollektive minner, hvor Thompsons tekst er én versjon av symfonien.

Hartog skriver om hvordan et fokus på miljøet fikk innvirkning på kollektive minner:

«The ecomuseum's function was thus construed as eliciting memories and raising awareness. Through it, society (as a community) was urged to become aware of its heritage” (Hartog 2017, 188). Det var altså snakk om en felles arv, eller kulturarv, som man burde ta vare på. Kollektive minner kan sies å være en slik form for kulturarv. Kollektive kulturelle minner kan belyse viktigheten av noe som kan være relevant – en kan tenke seg at de kan bære i seg en lærdom som enten kan ha en pedagogisk rolle ved at man enten kan lære av den, eller ta avstand fra den. I tillegg, kan kollektive minner bære i seg en identitet som særlig en gruppe kan ha behov for – innenfor et bestemt tidsperspektiv – og på den måten fungere som en slags identitetsmarkør. Vi vet at historiske epoker kommer og går – og tiden med den – og Thompsons tekst om Robespierre er ennå aktuell i vår tid, særlig med tanke på at arven fra den franske revolusjonen fremdeles består, i form av konstitusjoner og stalige systemer, i mange land – både i Europa og andre steder i verden. Ifølge Hartog, fikk kulturav et slags gjennombrudd innenfor en bestemt tidesepoke: «The nineteenth century was a crucial period for the development of a politics of cultural heritage, its future orientations, and its instruments “ (Hartog 2017, 180). Kulturarven kan ses på som en slags felles arv – akkurat slik kollektive minner kan ses på som minner for et fellesskap. Thompsons tekst, *Robespierre*, vil helt klart gå inn i en slik sammenheng – og det innenfor et europeisk perspektiv. Teksten er også aktuell innenfor en større sammenheng – og kan benyttes i en mer universell kontekst. Man trenger ikke være enig eller uenig i alt som står der – det viktigste er at teksten i seg selv inneholder momenter som representerer kollektive minner. Hartog nevner hvordan verden i seg selv kan fremstilles som kulturarv.: «Hence the world appears to us already as a set of museum pieces» (Hartog 2017, 185). I den forbindelse, nevnes Berlin-muren og den oppmerksomheten den fikk: «A good example of this process is the demolition of the Berlin Wall: it instantly became a museum object and just as immediately, a commodity, with pieces of the Wall going on sale” (Hartog 2017, 185). Dette illustrerer også det universelle ved slike historiske hendelser som gir kulturelle og kollektive minner – i likhet med den franske revolusjon og dens tekstuelle tilknytning hos Thompson.

Hartog trekker fram Berlinmurens fall som en forlengelse av eller sammenligning med det bruddet som oppstod under den franske revolusjonen i 1789: «Understandably, after 1989, new relations to time were explored, as had occurred two centuries previously when the old order of time and its associated regime of historicity disintegrated” (Hartog 2017, 146). Dette kan ses i relasjon til kollektive minner og til Robespierre. Teksten til Thompson kan derved vurderes som et kollektivt minne som er med på å definere bruddet med historien og de kollektive minnene som fant sted i tiden rundt 1789 og den franske revolusjon. Dette vil si at

de kollektive minnene hele tiden vil være tilstede, men noen av dem kan gjøre seg mer gjeldende enn andre, dersom de er kollektive minner knyttet til spesielle begivenheter eller epoker som har gjort seg bemerket. Kollektive minner oppstår heller ikke i et vakuum, de er en del av en tradisjon.

Noen ganger trenger vi imidlertid hjelp til å se forskjellige sammenhenger, intensjoner eller interpretasjoner. Hartog forklarer hvordan dette kan foregå:

The scholar of antiquities is one who opens people's eyes to what they could not see before, and helps them understand the meaning of gestures made and words spoken without understanding why (Hartog 2017, 162).

Når kollektive minner trekkes fram slik som ved Thompsons tekst *Robespierre*, er det en delvis hjelp til å se nye og andre momenter, fordi andre tenkere kan fokusere på og oppdage elementer en selv ikke er klar over. På denne måten, vil de kollektive minnene utvikle seg og gi stadig nye perspektiver. Hartog nevner hvordan Roma i renessansen også kan ha vært et slags tidsskille mellom nytt og gammelt: «Moving on to Renaissance Rome, my question will be how the relation between past and present was envisioned at a time when monuments and sites were acquiring a new commemorative value» (Hartog 2017, 162). Det er i slike brytningsperioder de kollektive minnene kan komme inn og fungere som en bro eller et lim mellom det som har vært og det som er og kommer til å bli. De kollektive minnene etablerer en slags kontinuitet mellom det som har vært og de forestillingene som fins og verserer i folks hoder og i samfunnet for øvrig. De lager rammeverk som bevares, slik at det blir enklere å sortere i kaoset – og samtidig blir minnene enklere å huske og å forholde seg til, siden de forekommer innenfor en kollektiv plattform og ikke bare som individualiserte tanker. Det faktum at det dreier seg om *kollektive* minner, kan også gjøre at aksepten blir større – det er gjengs enighet om at dette bestemte kollektive minnet er slik og sånn. Ved store avvik og forskjellige holdninger og tilnærminger hos folk, vil det kanskje oppstå protester – og etter hvert endring – i de respektive kollektive minnene. Roma-eksemplet er interessant nok, og Hartog forteller om de forskjellige epokene og opplevelsene av det samme stedet – men med et mangfoldig perspektiv – som Johann Joachim Winckelmann fra Dresdens besøk i 1755: «No ruins, no corpse, but rather statues» (Hartog 2017, 169). Dette var Winckelmanns fokus – for hans holdning var at: «Rome meant antiquity itself, that is, the place in which Beauty resided» (Hartog 2017, 169). Dette kan overføres til den franske revolusjon og Robespierre og til hvilken tekstforfatter som skriver – og selvsagt er dette også tidsmessig kontekstavhengig – siden både begreper og tankegang endrer seg med tiden. Kollektive minner er og blir

svevende – det er som bølger som slår mot land – vannet kan se stille ut til tider, men så oppstår det bevegelse under et vindkast eller storm. Vi aner ikke i dag hvor viktig Thompsons tekst *Robespierre* vil være om 200 år. Roma har holdt seg levende, men byen fins fremdeles – og samtidig er det skrevet så mye om Roma – mange har reist dit, nesten som en pilegrimsreise – selv på 1400-tallet. Alt dette har bidratt til å holde begrepet «Roma» i hevd. Men kan hende vil narrative rundt den franske revolusjon og Robespierre slite mer med å bli bevart? Dette aner vi ingenting om. Men de kollektive minnene vil være tilstede og hjelpe til i denne prosessen med bevaring – så lenge det er aktuelt. Og dersom denne delen av historien og de kollektive minnene går i glemmeboken, vet vi likevel ikke med sikkerhet at nye kollektive minner ikke bygger på disse, selv om de kan virke skjult.

Hartog påpeker at begrepet «Aten» ikke bare dreide seg om byen: «Athens was an ideal, and not, or no longer a *place* one could really reach» (Hartog 2017, 169). Begrepet kan altså eksisterere uavhengig av det fysiske stedet – og da som et slags kollektivt minnebegrep. Stedet har endret seg – fra Aten til Roma – underveis: «There is a paradox here, however. Rome is the place of Art and yet art is not Roman but Greek» (Hartog 2017, 169). Som det heter: «When in Rome, do as the Romans do» - og det kan vi da videreutvikle til å gjelde for andre steder enn Roma. Dermed ser vi at de kollektive minnene kan fortsette å eksistere – også uten at de knyttes til dette bestemte stedet. Når et sted mister sitt fokus, kan det bli glemt, men dersom forestillingene rundt det fortsetter å leve i folks hoder som et kollektivt minne, vil «stedet» kunne bevares, også for ettertiden. Tradisjoner tilknyttet stedet vil da kunne bli videreført. De kollektive minnene fra Aten levde dermed videre i Roma – og derfra spredte de seg videre til andre steder, noe uttrykket «de gamle grekerne» kan hinte om. Slik kan de kulturelle og kollektive minnene reise fra sted til sted og fra tid til tid. Det er som en slags tidsreise gjennom historien, med de kollektive minnene i førersetet.

Hartog skriver videre rundt den franske revolusjon og om hvordan Roma også der spilte en rolle som «oppdrager» innenfor kunst: «artists would always have to undertake the journey to Rome» (Hartog 2017, 171). Kollektive minner fikk også en hjelper i museene: «the institution of the museum, as conceived by the Revolution in the name of reason and with a view to instruction, could not be roundly condemned, in the name of the role of place in preserving memory, and in the name of a certain idea of heritage» (Hartog 2017, 171-172). Dermed kan vi se hvor mangfoldig og bred den kollektive minneprosessen er i samfunnet, gitt at det fins institusjoner som også er med på å definere den og å holde den vedlike. Faktisk påpekes det at museumsånden også kan gjelde på utsiden: «Moreover, the country itself, with its light and landscapes, is also part of this museum» (Hartog 2017, 171). I dette tilfellet, er

det tale om Roma som et museum – med tilhørende landskap utenfor byen – altså er det snakk om Italia generelt, som museum – eller som et ledd innenfor området kollektive minner. Vi kan si det samme om Frankrike, med sine spor etter den franske revolusjonen, Robespierre og fransk historie. Universiteter er også en slik institusjon som kan hjelpe til med å bevare kollektive minner. Thompson var som kjent tilknyttet nettopp et universitet, nemlig Oxford, som jo ligger i enda et annet land. Dermed kan vi betrakte kollektive minner som internasjonale, i mange sammenhenger. Hendelsene Thompson skriver om, fant sted i Frankrike – og protagonisten hans var fransk, mens han selv var tilknyttet Oxford og skrev på engelsk. Og her sitter jeg og skriver på norsk, om det samme feltet. Eksemplene fantes der, som kollektive minner: «And Greece, despite the fact that its greatness was so far in the past (as France’s would be one day), was nevertheless exemplary” (Hartog 2017, 174). Universalismen rådet: “through the intermediary of national-universal cultural heritage, a renewed form of *historia magistra* takes shape in an attempt to articulate at once an appeal to the past and an openness onto the future” (Hartog 2017, 176). Midt i mellom, er altså et stikkord her – slik at de kollektive minnene er en bro gjennom tidene. Når det er sagt, vil det for en tekst som *Robespierre* helt klart gjelde at resultatet er et uttrykk for akkurat *den spesielle* forfatterens tanker, prioriteringer, vurderinger, refleksjoner, valg og konklusjoner. Bare valg av ord, kan med letthet endre en tekst. Den personifiserte teksten kan sammenlignes med de personifiserte kollektive minnene som fins og kommer til uttrykk hos individene.

Den franske revolusjonen førte med seg en interesse for det materielle: «The Revolution was a moment of collective appropriation» (Hartog 2017, 178). Det ble vekket en interesse for bevaring: «Destruction had been carried out with excitement” – men nå var det på tide å verne om sakene: «The solution found was to mobilize the idea of heritage» (Hartog 2017, 178). Denne interessen er fremdeles tilstede – og vi kan se den gjennom kollektive minner: «This was a way of linking the past to the present, and on to the future» (Hartog 2017, 178). Tiden ble en viktig motor, i dette landskapet. Skribentene kunne merke at tiden endret seg, for eksempel Chateaubriand, i kraft av å være en av «those writers who experienced discontinuity, rupture, and acceleration” (Hartog 2017, 179). Tiden er et viktig element, i denne sammenhengen: «For some, the past became an object of nostalgia, burdened by regret for what had disappeared» (Hartog 2017, 179): Imidlertid, kunne man også oppfatte tiden som en sirkel – som et hjul som gikk rundt: «Chateaubriand trusts, despite everything, that if only we would let ourselves be touched by this past, we would understand that it points to a future” (Hartog 2017, 180). Denne tanken peker på tiden som en syklus – hvor ting vil kunne gjenta seg – og her er det religionen som er i tankene – og som igjen vil kunne dukke

opp: «which should again be religious» (Hartog 2017, 180). Kulturarv og kollektive minner står sentralt innenfor nyere historie: «The nineteenth century was a crucial period for the development of a politics of cultural heritage, its future orientations, and its instruments» (Hartog 2017, 180). Vi kan karakterisere den franske revolusjonen og deler av den som kulturarv. Likeledes kan vi se på tekster fra og om revolusjonen som kollektive minner – som *Robespierre*. Noen kollektive minner kan man lese – andre igjen kan man besøke: «Louis-Philippe decided to transform Versailles into a history museum (ending in 1830), to recall the glory of the national past, with painting after military painting hung in the Galerie des Batailles» (Hartog 2017, 180). På 1980-tallet, gjorde arven fra fortiden seg mer gjeldende: «the rising tide of heritage, in tandem with that of memory, began to submerge more and more areas» (Hartog 2017, 181). Disse to områdene kom sammen – nemlig minnet og kulturarven – og det er der vi kan putte de kollektive minnene: «Just as people declared or demanded commemoration of just about anything, so everything was, or could be ordained to be, heritage» (Hartog 2017, 181). Ifølge denne tankegangen, var også Thompsons tekst *Robespierre* egnet til å være kulturarv og blant de kollektive minnene. Hva som helst – og alt mulig – var, etter dette synet egnet til å gå inn under denne kategorien av minner fra fortiden. Det foregikk dermed et skifte, fra et mer snevrere syn på hva som var verdt å putte i kategoriene kulturarv og kollektive minner, til en mer inkluderende tankegang, på dette området.

Hartog kommer med et eksempel på hvordan tiden kan påvirke og endre kulturminner: «One particular sign of the impact of the theme of heritage and of the associated changes in relations to time can be found in policies concerning urban rehabilitation, renovation, and renewal» (Hartog 2017, 181-182). Endringer er altså mønsteret – og vi kan også tenke oss den endringen i byggeskikken og i samfunnet for øvrig, som er oppstått siden Robespierre og den franske revolusjonen opptrådte på verdensscenen. Videre diskuterer Hartog hvordan kulturarven kan påvirkes av tiden: «It was undoubtedly the sign of a break between past and present» (Hartog 2017, 189). Dette kan altså tolkes slik at kulturarven og dermed også de kollektive minnene – i vårt tilfelle - kan betraktes som et mellomledd. Dette mellomleddet kan igjen oppfattes som en pause eller et punkt mellom der hvor vi er i nået og det som var i fortiden. Det er dette punktet som kan regnes for å være kollektive minner eller kulturarv. Det blir som en sky eller tankeboble i en tegneserie – hvor Thompsons tekst *Robespierre* er et eksempel på dette. De kollektive minnene manifesteres i dette punktet eller mellomleddet. Det er slik vi kan tenke rundt Thompsons tekst om protagonisten fra revolusjonskonteksten. Hartog ser imidlertid på kulturarven som punkter som kan sørge for at tiden går mer uavbrutt:

«Cultural heritage is a way of overcoming, that is, at once acknowledging and reducing these breaks» (Hartog 2017, 189). Forbindelsen til fortiden vil med dette være tilstede, samtidig som at punktene med kollektive minner eller kulturarv er der og markerer et slags brudd – eller et punkt i landskapet. Noen ganger er fortidsarven av større verdi enn andre ganger, ifølge Hartog: «One resorts to heritage in times of crisis» (Hartog 2017, 189). Det å gå på leting i fortiden, kan markere et ønske om å finne noe en kan benytte som et botemiddel under kriser. Punktene kan peke i begge retninger – siden de er midt i mellom – og Hartog bruker den franske revolusjonen som et eksempel på det: «the times of hertiage thus reflect different ways of articulating past, present and future» (Hartog 2017, 190). Videre illustrerer han hvordan den franske revolusjonen var med på å videreutvikle historien:

«In response to the breaks brought about by the French Revolution and the traumatic experience of an acceleration of time, the revolutionaries managed to develop, in the space of a few years, a new interpretation of *historia magistra*” (Hartog 2017, 190). Etter et slikt brudd, er det ikke rart om kollektive minner på dette området endret seg. Robespierre kom til som en ny protagonist i fransk historie – og dette var med på å videreutvikle *historia magistra* og de kollektive minnene *per se*. Thompsons tekst er bare med på å illustrere dette. Hartog forklarer at «time itself became an agent» (Hartog 2017, 190). Og tiden er absolutt et virkemiddel, innenfor denne prosessen – den tilfører nye elementer og endrer samtidig mange av de andre elementene som fins – i de kollektive minnene. Hartog nevner også hvordan kontinuitetens mange brudd i løpet av det 20. århundret har ført til dette: «the fact that memory and heritage have come to the fore is hardly surprising» (Hartog 2017, 190). De kollektive minnene - og med dem kulturminnene - er i skuddet. Dermed er de også aktuelle, i forhold til vår kontekst her, med teksten *Robespierre*. Hartog definerer viljen og evnen til å bevare kulturarven slik – og det kan vi også si om kollektive minner: «heritage is itself affected by acceleration, through the imperative to act quickly, before it’s too late, before evening falls and the light fades to a darkness that may be total” (Hartog 2017, 191). Det som huskes som kollektive minner, kan dermed gå i glemmeboken – og derfor lønner det seg å ta vare på det en ønsker og holde det ved like, ved å snakke om det eller skrive om det, slik Thompson gjorde. Han hadde en spesiell interesse for den franske revolusjon – og for Robespierre spesielt, innenfor den konteksten. Dersom noe er i ferd med å gå i glemmeboken, kan man trekke det fram som kollektive minner ved å omtale det skriftlig (eller muntlig) – og slik kan en igjen vekke de kollektive minnene. En kan også tenke seg at det å lage en sang om noe, kan avhjelpe dette – eller en film. Uansett, innenfor en forskningskontekst – og en akademisk sammenheng – er det å skrive en fagartikkel eller fagbok slik Thompson jo har

gjort, av verdi – siden andre akademikere da vil plukke opp dette materialet – som da representerer de kollektive minnene – og kommentere det eller tenke rundt det. Når noen mener noe om en tekst andre har skrevet, blir dette med på å holde teksten i live – og den blir videreutviklet. Selvsagt kan dette også slå ut slik at teksten blir nedvurdert og satt ut av sammenhengen.

La oss bruke et eksempel angående Rousseau, når det gjelder diversifiserende meninger: «I vårt århundre har Rousseau fortsatt å være gjenstand vekselvis for glorifiseringer og for grelle svartmalinger» (Hagerup 1995, 9). Folk mener mye om mangt. Dette illustrerer hvordan strømninger i tiden kan endre oppfatninger – men også kollektive minner: «Representantene for de antiromantiske strømningene som satte inn i første halvdel av dette århundret, plasserte flere ganger Rousseau i rollen som ideologisk sjefsskurk» (Hagerup 1995, 9). Slik kan vi tenke oss at også Robespierre kan ses på med forskjellige briller, iallfall når det gjelder elementer og trekk i forbindelse med narrativet som er tilknyttet ham.

Verden er i stadig endring – og det samme er de kollektive minnene. Dette betyr at flyktigheten er tilstede, slik at den påvirker det hele. Historien kan oppfattes som våre kollektive minner – og den hjelper oss til å huske hva som er skjedd og til å reflektere over det. Likevel er det, som forklart overfor, ikke én historie – men mange kollektive minner, og dette gjør at en historiker eller forfatter som Thompson vektlegger noe annet enn en annen historiker ville gjort. Man tar også med seg personlige prioriteringer inn i skrivningen og tolkningen – slik at selv om man i utgangspunktet skal skrive på en «objektiv» måte – fins det alltid en subjektivitet tilstede – iallfall i form av prioriteringer. Ikke minst når det gjelder ordvalget og formuleringstilpasningen, kan denne subjektiviteten gjøre seg gjeldende.

Hartog skriver om hvordan en revolusjon spesielt, kan være en endring som er viktig for fremtiden – ved å vise til Chateaubriands uttrykksmåte: «The July Revolution in the Future» (Hartog 2017, 193). I den forbindelse, nevner han Berlinmurens fall: «What of 1989 in the future?» (Hartog 2017, 194). Vi kan forstå av dette, at den franske revolusjonen og hendelsene rundt aktører som Robespierre og teksten om ham, er med på å definere en endring som ikke bare tilhører den umiddelbare samtiden, men som også får ringvirkninger langt inn i fremtiden – og også i vår egen nåtid. Det årsaksforklarer viktigheten av de kollektive minnene rundt disse begivenhetene – og det rettfærdiggjør de kollektive minnene rundt dette, delvis presentert som Thompsons tekst. Hartog poengterer hvordan nåtiden – som jo er tiden vi lever i – kommer til uttrykk via fortiden, vi kan si ved at kollektive minner påvirker den: «I have attempted from one chapter to the next to shed light on how the present has been construed – long ago, more recently, and today» (Hartog 2017, 195). Dette har han

gjort på følgende måte: «In moving back and forth between presents and pasts, while consistently focusing on the category of the present in its relations to the past and the future» (Hartog 2017, 195). Det dreier seg altså om et samspill med tiden her – med en stadig vekselvirkning fram og tilbake, hvor den fjerne fortiden og de kollektive minnene er i stand til å påvirke den nære fortiden og dens kollektive minner – og hvor det hele til sist påvirker nåtiden. Slik kan vi tenke rundt Thompsons tekst – men vi kan også tenke dette som en slags boomerang, hvor nåtiden på sin side er i stand til å spille tilbake til fortidens kollektive minner og reformulere dem, eller gjenskape dem på en litt annerledes måte, siden vi som nåtidens mennesker tross alt *er* påvirket og under innflytelse av vår egen tid. Man kan forsøke å ta avstand fra dette, men hvor vellykket vil det være? I våre refleksjoner og interpretasjoner av fortidens kollektive minner, vil vi være utstyrt med en form for nåtidens briller, i *noen* grad.

Espen Schaanning beskriver hvordan han mener Foucault tenker rundt sine historiebøker – som vi jo kan regne for å være kollektive minner: «Foucault betegner ved flere anledninger sine historiebøker som «redskaper» eller «redskapskasser» (Schaanning 2000, 165). Det samme kan overføres til Thompsons tekst *Robespierre*, slik at den også kan brukes som et middel eller verktøy for andre. Schaanning forklarer videre hvordan han ser dette hos Foucault: «For det første kan historiebøkene benyttes som våpen til å angripe bestemte vitensdisipliner med. Han setter her opp et skarpt skille mellom historievitensutøveren på den ene side og de politiske aktørene på den andre» (Schaanning 2000, 165). Slik kan selve teksten som et kollektivt minne benyttes av andre til å påvirke noen videre i samme retning jamfør budskapet som er tilstede i teksten, eller det kan motargumenteres på det som blir uttrykt i teksten – og ifølge Schaanning, legger forfatteren til rette for andre, nettopp ved å skrive og tilby teksten til leserne: «Det er de politiske aktivistene som kan benytte hans bøker på denne måten, ikke Foucault selv» (Schaanning 2000, 165). Det samme kan da tenkes i forhold til Thompsons rolle – han blir en tilbyder, hvor teksten *Robespierre* er et middel som kan benyttes – også som et politisk virkemiddel. Videre skriver Schaanning om at Foucault selv betrakter «sine egne arbeider som redskaper for politisk aktivitet» (Schaanning 2000, 164). Det ser dermed ut til å være flere virkningsområder for Foucaults tekstlige arbeider, ifølge Schaanning: «Dermed har vi fått antydning av det vi kunne kalle «indirekte» effekter av hans historikervirksomhet. Hans bøker er ikke bare ment å virke direkte – ved å gi vitensutøverne bestemte lesererfaringer» (Schaanning 2000, 165). Hensikten er at bøkene også skal «fungere som hjelpemidler i den pågående politiske kampen» - samtidig som de skal «gjenoppvekke og videreføre vitensfeltets latente konflikter» og i tillegg «hindre totaliserende tendenser» (Schaanning 2000, 165). Teksten til Thompson om Robespierre kan likeledes leses på flere

måter, ifølge dette perspektivet – og dermed kan teksten som verktøy endre de respektive kollektive minnene, alt etter hvordan den blir lest. Her er vi igjen inne på hvordan mangfoldet gir seg til kjenne i tekster og kollektive minner. Det er ikke til å komme utenom en stor grad av variasjon, både når det gjelder teksters uttrykk, deres lesere og interpretasjon – og deretter de kollektive minnene som på denne måten dannes – både i selve tekstene og som et resultat av deres eksistens. Thompsons tekst *Robespierre* er mangfoldig – selv om den er skrevet av én forfatter og innenfor én kontekst, fins det grenseløse muligheter for videreutvikling av teksten. Det vil si at resepsjonen ikke er begrenset, og det fins ingen fasit, hverken når det gjelder lesningsmåte, interpretasjon, bruk eller gjenbruk av teksten. Det samme gjelder de kollektive minnene – det er en uendelig rekke av muligheter, innenfor dette feltet, når det gjelder å oppfatte noe som kollektive minner på en bestemt måte. Og selv om majoriteten av en gruppe eller befolkningen oppfatter kollektive minner innenfor et bestemt felt på én spesiell måte, vil det alltid forekomme avvik. La oss illustrere dette med en anekdote: Når noen har hatt en personlig opplevelse, kan andre som har deltatt i samme opplevelse eller event, ha oppfattet dette på en fullstendig annen måte. De kollektive minnene dreier seg også om noe som har hendt – derav ordet *minne*. Det er dermed et historisk element i dette. Når det gjelder *Robespierre* og den franske revolusjons samtid, var ingen nålevende tilstede – naturlig nok. Vi kan derfor ikke gå tilbake og si at vi husker hendelsene slik og sånn. Vi må derfor isteden ta tak i de kollektive minnene og støtte oss til dem – og her kan variasjonene være store. Hva har vi lest og lært om dette før, hva har kunnet påvirke oss og vår tankegang rundt dette? Alt dette vil kunne virke inn på vår oppfatning og av våre personifiserte og individualiserte kollektive minner rundt teksten *Robespierre*, når vi studerer den.

Når det gjelder forestilte forestillinger om fortiden eller om en kontekst eller et emne, kan vi betrakte disse som menneskeskapte, i den grad at det er mennesker som har skapt kategoriseringer og systemer som benyttes for å tenke rundt fortiden. I hvilken grad er så de kollektive minnene menneskeskapte? En må kunne si at de i noen grad er det – eller kanskje i stor grad, i noen tilfeller. Menneskene individualiserer som sagt de kollektive minnene, de tar dem til seg og gjør dem til «sine», slik at disse kollektive minnene tilpasser seg egne forestillinger, oppfatninger og refleksjoner. Videre kan disse kollektive minnene deles med andre, som igjen har sine individualiserte tilpassede forestillinger, etc.

Connerton skriver noe om dette skillet i kognitive minner: «Psychoanalysts have studied personal memory in the course of investigating the *life histories of individuals*” (Connerton 2014, 28). Psykologer, har på sin side studert “cognitive memory in the course of investigating the workings of *universal mental faculties*” (Connerton 2014, 28). Det er altså et

skille her. Likevel, er det et samvirke mellom de to, som vil utgjøre de kollektive minnene. Både mikro- og makroperspektivet vil ha en betydning, og disse to vil være sammenvevd når det gjelder selve innholdet i de kollektive minnene. Resepsjonen av teksten *Robespierre* for meg, er ikke helt lik din resepsjon av den samme teksten. Connerton refererer til Halbwachs når det gjelder minnetenkningen: «The one social theorist not only to have acknowledged the importance of social memory but to have devoted sustained and systematic attention to the ways in which memory is socially constructed is Maurice Halbwachs» (Connerton 2014, 36). Likevel vil jeg fastholde på at det sosiale er tilstede i kollektive minner – absolutt - men det individuelle er minst like viktig. Det vil være umulig å fastsette en en størrelsesorden på hvor mye tilstedeværelse hver av disse elementene har, siden dette vil variere i hvert enkelt tilfelle.

Ritene er også en del av det kollektive – og de har også minnebegrepet i seg. Når man utfører ritene, vil det tilbakekalle og vekke kollektive minner om historiske hendelser og personer som har markert seg og vært av viktighet gjennom historien. Connerton skriver også om riter: «All rites are repetitive, and repetition automatically implies continuity with the past. But there is a distinctive class of rites which have an explicitly backward-looking and calendrical character» (Connerton 2014, 45). Vi kan si at det å feire nasjonaldagen er et rite – og den 14. juli er en handling som gjenkaller minnene rundt den franske revolusjonen og stormingen av Bastillen i Paris. I Norge har vi Eidsvoll og undertegningen av grunnloven å se tilbake på, hver 17. mai. Hvis vi leter med lys og lykte, vil vi finne riter rundt det meste – også rundt det å skrive en tekst, som *Robespierre*. Det foreligger en del bestemte teknikker til enhver tid, som helst skal følges, når man skriver. Ritene bærer de kollektive minnene med seg i selve *handlingene* de representerer. Det ligger mye symbolisme i ritene. Nå foreligger mange riter gjennom tekster, de kollektive minnene er ikke lenger utelukkende muntlig overlevert, slik de tidligere ble det i mange kulturer: «When the memories of a culture begin to be transmitted mainly by the reproduction of their inscriptions rather than by ‘live’ tellings, improvisation becomes increasingly difficult» (Connerton 2014, 75). Likevel, endrer de kollektive minnene seg, som diskutert tidligere. En og samme tekst kan også endre seg, gjennom både ordvalg, overstrykninger og tilføyninger – og en oversettelse kan føre til nyanser og endringer, som i sin tur kan endre nye tekstutgaver. Det fins ingen garantier for stabilitet, når det gjelder kollektive minner. Snarere er det dette dynamiske trekket som preger dem.

4.0 Litterære virkemidler

Paratekster kan også illustrere hvordan en tekst er blitt skrevet og komponert. Gérard Genette beskriver dette fenomenet: «Men denne tekst presenterer sig sjældent i nøgen tilstrand, uden støtte og ledsagelse af et vist antal produkter, verbale eller andre, såsom et forfatternavn, en titel, et forord, illustrationer» (Genette 1987, 91).

"QUOD NON EST IN ACTIS, NON EST IN MUNDO". Slik lyder en kjent setning på latin. Det kan oversettes som: Det som ikke foreligger i aktene [sakens dokumenter], fins ikke i verden. Dette kan igjen overføres til at de begrepene som ikke er med i en tekst ikke fins. Dersom Thompson har utelatt noen begreper, er de betydningsløse, ifølge dette synet. Forfatteren av en tekst velger selv hvilke begreper som skal med i teksten, og begreper kan også endre betydning over tid. Dessuten kan det komme nye begreper til, mens andre igjen kan forsvinne. Thompson bruker i sin tekst begreper som gjentas oftere enn andre begreper. Det er naturlig å gjøre dette, siden det kan være noe man mener er av større nytte eller viktighet enn annet, når man skriver om noe. Her har Thompson skrevet en hel bok om protagonisten Robespierre – og i den forbindelse, har han for eksempel benyttet ordet eller begrepet «revolusjon» eller forbindelser med dette ordet en rekke ganger. I denne sammenhengen, sikter han stort sett til den franske revolusjon. Men et ord eller begrep kan endre betydning med tiden – og det kan også inneha en endret semantikk, etter som konteksten endrer seg. Roland Barthes kommenterer hvordan betydningsprosesser kan være: «Man kan tillegge en tekst én eneste og i en viss forstand kanonisk betydning; dette driver filologien med i detalj og fortolkningskritikken i store trekk» (Barthes 1991, 76). Barthes skriver at det kan være en tendens til å oppfatte teksten som en «gitt» betydning: «Man behandler teksten som om den oppbevarte en objektiv betydning, og denne betydningen er liksom balsamert i det produkt som er verket» (Barthes 1991, 76). Imidlertid er det ifølge Barthes rom for flere tolkninger av en tekst:

Allerede når man oppfatter teksten som polysemisk rom, der flere mulige betydninger krysser hverandre, blir det nødvendig å emansipere betydningens lovmessige, monologiske status og flerfoldiggjøre den (Barthes 1991, 76).

Dermed kan vi også tenke oss at nåtidens lesere kan tolke noen begreper benyttet av Thompson på en annen måte enn de var tiltenkt i hans samtid. Han selv, kan igjen ha benyttet begreper som ble tolket annerledes under selve revolusjonsperioden. Det er dermed ingen garanti for at ikke dette kan ha skjedd, slik at man bør ta forbehold for at en tekst og en representasjon gjort av en person, kan være annerledes for en annen som tolker den samme

teksten. Dessuten fester de som tolker teksten seg ved forskjellige sider av den, i sin respektive interpretasjon.

5.0 Ambivalensen i teksten om Robespierre – en analyse om Thompsons tekstuelle fremstilling av familien og terroren

5.1 En tekst om Robespierre sett med Barthes' briller

I denne fremstillingen vil jeg presentere et utdrag fra teksten om Robespierre. Jeg har valgt de to første sidene i boken. Det metodisk-teoretiske perspektivet jeg bruker ved analysen av dette tekstutdraget er utarbeidet av Roland Barthes. Dette er en engelsk tekst som faller inn under sjangeren biografi. Det er ganske enkelt å bestemme sjangeren i dette tilfellet, siden tekstrammen indikerer at den dreier seg om livet til en person, i dette tilfellet Robespierre. Teksten baserer seg på informasjon om familienavnet og opphavet til familien, og ifølge teksten er familien til Maximilien Marie Isidore de Robespierre overveiende fransk, selv om det kan hende slekten også har andre aner (Thompson 2017, 10). Det nevnes at familien kan ha irske aner, fordi navnet kan ha blitt endret gjennom tiden fra en original som kan ha vært «Robert Spiers, Robert's Peter, Rosper, Roper, Rooper, or Roth Fitz Piers» (Thompson 2017, 10). Likevel blir dette bare spekulasjoner, siden det synes umulig å finne ut av det nå. Teksten formidler at familien har hatt Frankrike som tilholdssted siden det 15. århundre, og i den forbindelse nevnes «Gilles de Romespierres, Ronmespierre, or Roumespierre» (Thompson 2017, 10) – hvis etternavn er en smule uklart. Det er en kjensgjerning at navnet kan synes en smule komplisert i seg selv, så navneforvirringen gjennom tidene kan ha oppstått av naturlige årsaker. Uansett, morer forfatteren av teksten seg med å omtale navnet, noe som er viktig i en biografi, hvor etymologien kan gi viktige forklaringer. Navnet tidfestes fra 1429-31 via denne Gilles, og via hans sønnesønn «Guillaume, whose seal, bearing a coat of arms, appears on a document of 1462» (Thompson 2017, 10). Dette indikerer ifølge teksten at familien har vært i Frankrike i generasjoner, nemlig i mer enn 300 år (Thompson 2017, 10). Teksten ramser opp medlemmer av slekten og deres virke gjennom årene: Jean de Rouvespieres holdt til i Paris, hvor han hadde et vertshus – og levde på midten av det 15. århundre, Robert var en «Prior» - offiser eller dommer, mens Jean tjente i kongens garde, Bauduoin var i geistlige kretser med pave Eugene IV, fra 1431-1439, Pierre fra Ruitz var en vanlig arbeider – og måtte låne penger

fra kommunen, mens han drev forretninger innen tømmer og steinbransjen (Thompson 2017, 10). Imidlertid holdt familien for det meste til i den nordøstlige delen av Frankrike, hvor mange mennesker viet livet sitt til det juridiske virket, så dette ble flere av de tidligere slektningene til Robespierre påvirket av (Thompson 2017, 10). Dermed gikk han inn i denne tradisjonen. Byene i dette området het «Douai, Cambrai» og «Arras» (Thompson 2017, 10). Bestefaren, som også het Maximilien, slo seg ned på et landområde han fikk i Arras, ved å gifte seg med datteren til en vertshusvert (Thompson 2017, 11). Noen damer er også nevnt, blant annet «Marie Marguerite (1735-91), afterwards Mme Deshorties, and Amable Aldegonde Henriette (1736-91), who became Mme Durut» (Thompson 2017, 11). Faren til Robespierre arvet dermed litt eiendom og retten til å putte «de» foran navnet sitt (Thompson 2017, 11). Det var meningen at faren til Robespierre skulle gå den religiøse veien, men det ble ikke sånn, selv om han prøvde som 17-åring - han klarte ikke å finne noe kall og kom hjem igjen (Thompson 2017, 12).

For å komme tilbake til sjangerbestemmelse av denne teksten: det er en informativ tekst som forteller om forfedrene til hovedpersonen, og han selv er fremdeles ikke født. Dette er likevel en del av biografien om ham, tekstutdraget plasserer hovedpersonen i tid og rom, slik at alt ligger til rette for at han kan entre scenen i neste rekke. Tekstutdraget etablerer konteksten. Dette er ikke en politisk ladet tekst, den er relativt nøytral i utformingen, selv om det er umulig å få til en helt nøytral ordlyd i en tekst. Det vil alltid være noen ladde begreper tilstede i en tekst. Uansett, sjangeren som dekker denne teksten best, er biografien. Noen ganger kan det være vanskelig å vurdere hvilken sjanger det er snakk om, og teksten kan være et eksempel på flere sjangre – den kan også eventuelt befinne seg midt i mellom sjangre, men i dette tilfellet er det ikke noen stor uklarhet rundt sjanger. Som teoretisk-metodisk perspektiv, har jeg i dette tekstutdraget valgt Roland Barthes sin tekst. Han skriver at en tekst etter gjengs oppfatning er «den synlige overflaten på et litterært verk, veven av de ord som er satt inn i verket» (Barthes 1991, 70). Han påpeker videre at når det gjelder dette begrepet, «dreier det seg bare om en *ting*, som kan oppfattes av synssansen» (Barthes 1991, 70). Barthes bruker så en metafor om teksten: «Teksten er et våpen mot tiden og glemselen, og mot talens upålitelighet, den som har så lett for å benekte, forandre og fornekte seg selv» (Barthes 1991, 70). Det kan se ut til at Barthes foretrekker teksten, framfor talen, når det gjelder etterprøvbarehet. I dette ligger det at teksten består, mens talen er flyktig – selv om en kan innvende at tekster noen ganger endres mer enn en kan si er heldig, for eksempel ved noen oversettelser. Barthes peker på konteksten rundt en tekst: «Begrepet tekst er altså historisk forbundet med en hel verden av institusjoner: rettsvesenet, kirken, litteraturen og skolen»

(Barthes 1991, 70-71). Dette er interessant, i den forstand at det valgte tekstudraget om Robespierres slektninger tar for seg noen av disse slektningenes befatning med rettsvesenet via jobb: «From this respectable but undistinguished family Robespierre's father inherited a legal connexion, a scrap of property, a coat of arms, a town house, and the right to put *de* before his name» (Thompson 2017, 11). Barthes nevner også noe om budskapet i teksten, som «den lovsettende status vi gjerne tillegger bokstaven som evig og ugjendrivelig spor av den mening verkets opphavsmann har hatt til hensikt å legge i det» (Barthes 1991, 70). Barthes sin teori påpeker at teksten består av to hovedelementer, og deres virke er essensen i hans teori. Disse bør nevnes i ett og samme åndedrag:

på den ene side signifikanten (det materielle ved bokstavene og deres sammenlenkning i ord, setninger, avsnitt, kapitler), og på den annen signifikatet, som er den på samme tid originale, entydige og endegyldige betydning (Barthes 1991, 71).

Teksten om Robespierre har helt klart signifikanter, altså materielle bokstaver som er sammelenket, og i tillegg har disse signifikantene signifikater – og det interessante i dag, er at disse signifikatene kan ha endret valør, siden de ble skrevet. Ett eksempel er yrkestitlene som ramses opp – mange av disse yrkestitlene kan det være vanskelig å finne igjen i dag, eller de har fått et annet betydningsinnhold og en annen kontekst rundt seg. Vi kan bruke videregående skole, yrkesfag, som en illustrasjon på hvor fort endring i yrker oppstår i vår tid – og denne teksten ble skrevet om en historisk periode som spenner fra 1429 til Robespierres tid – og dessuten ble teksten skrevet i 1935. Den leses dessuten av dagens lesere, og disse har også med seg sitt eget tidsperspektiv. Det opereres dermed med tre forskjellige årstall, for ethvert moment i teksten. Det vil naturlig nok være et rom for endring av betydning hos signifikatene, ved et slikt tidsspenn. Imidlertid er Barthes nøye på tekstens betydning: «Det skrevne er bokstavelig korrekt bare når de senere versjoner overensstemmer med en original, og dette blandes metonymisk sammen med det semantisk korrekte» (Barthes 1991, 71). Barthes mener at teksten har en «kanonisk betydning» som ikke skal bli borte (Barthes 1991, 71). Kan man se dette i samsvar med at han mener det ikke er utstrakt rom for å fortolke teksten etter nåtiden, men at den skal tolkes via sin fortellende eller skrevne samtids briller? Hvilken tidsversjon bør man i så fall velge? Dersom man konsentrerer seg om originalteksten, vil også den «lide» under betraktningene som er nevnt ovenfor. Vil dette kanoniske ta høyde for tekstens gjenfortelling og omfortelling og videreformidling og bearbeiding, eller mener Barthes at teksten er statisk og ikke endrer seg i takt med tiden? En tekst er i stand til å avle et uendelig antall andre tekster. Det stopper ikke nødvendigvis med den ene teksten, og i tillegg

kan teksten være et utgangspunkt for oversettelser og bearbeidelser som kan havne et stykke fra originalteksten når det gjelder begreper og annet innhold. Er det da originalteksten som er det kanoniske, men i så fall det håndskrevne manus, om det er håndskrevet, det vil si et manus som kanskje har overstrykninger og kruseduller, eller til og med tegninger? Eller er det den første maskinskrevne versjon av teksten som skal gjelde som kanonisert? Dessuten mener Barthes likevel at en tekst kan fortolkes forskjellig: «Hvor mange slag er ikke blitt utkjempet for sannheten opp gjennom århundrene, og samtidig, hvor mange slag i én fortolknings navn mot en annen, hvor mye angst foran tegnenes usikkerhet» (Barthes 1991, 72). Imidlertid kan det se ut til at Barthes mener at en tekst har én og bare én sannhet framfor en annen, men er ikke dette å forenkle det hele? Hvor blir det av variasjonen, i dette – når begrepene endrer betydning, i tillegg til at teksten endrer seg med tidens tann? Det ser snarere ut til at det hele er en kontinuerlig prosess uten stans – at når én tekst er der ute – utgitt - kan den havne hvor som helst og endre seg på uendelig mange måter. Variasjon er et nøkkelbegrep i denne prosessen. Det er som et bilde man legger ut på internett, man aner ikke hvor det havner og hva det brukes til. Barthes kommer imidlertid inn på at diskursen ikke er låst (Barthes 1991, 72). Her kan igjen Thompsons fremstilling om Robespierre og hans familie og slekt trekkes inn, og det kan hevdes at det er rom for fortolkninger av begrepene og av teksten der. Det er interessant at Barthes fremhever metaspråket som vesentlig: «Det er ikke likegyldig hvilket språk man bruker for å definere «tekst», for det tilligger tekstteorien å skape uro om enhver utsigelse, også når det dreier seg om den selv» (Barthes 1991, 74). Utsagnet illustrerer hvordan også utsagnene i Thompsons bok om Robespierre kan trekkes i tvil – og hvordan begrepene i den kan være gjenstand for analyse. Barthes bruker også metaforen scene om teksten, når han snakker om den som «produktivitet»: «Teksten er produktivitet. Det vil ikke si at den er *produktet* av et arbeid» (Barthes 1991, 75). Ifølge Barthes, arbeider teksten med språket – og dette arbeidet slutter ikke, men språket blir dekonstruert (Barthes 1991, 75). Intertekst er et element av viktighet for Barthes, og det går ut på at «andre tekster er tilstede» i teksten – «på forskjellige nivåer, og i mer eller mindre gjenkjennelige former» (Barthes 1991, 78). Metaforen vev brukes av Barthes i den forbindelse, og tekstene som er tilstede i den teksten man tar for seg, er «tekster fra fortidens kultur eller fra samtidens» - og sitatene utgjør i den forbindelse viktige elementer (Barthes 1991, 78). Videre viser Barthes til at begrepet «tekst» vil si «*vev*», ifølge ordets etymologi (Barthes 1991, 78). Denne tanken er også overførbar til primærteksten om Robespierre, hvor det er svært sannsynlig – for ikke å si nødvendig - at forfatteren Thompson har studert og tatt i bruk andre tekster som referanse, for å skrive sitt verk. Som et eksempel, kan alle egennavnene i den utvalgte primærteksten

nevnes. Thompson ville neppe ha klart å vite særlig mye om disse personene, uten å ha intertekster å støtte seg til.

J. M. Thompson tar for seg Robespierres slektninger bakover i tid. I denne fremstillingen har målet vært å benytte Roland Barthes sin begrepsteori for å kartlegge og analysere et lite utdrag fra Thompsons tekst om Robespierre. For Barthes er begreper av betydning, og Thompson benytter seg av yrkestitler som ble anvendt i de respektive historiske periodene han tar for seg. Noen av yrkestitlene er i dag borte, og andre har endret semantisk betydning. Barthes har en rik teori, hvor han tar for seg mange begreper, som signifikatet versus signifikanten, metaspråket og intertekst. Når det gjelder intertekst, er denne klart tilstede i Thompson sin tekst, siden han kommenterer og beskriver forskjellige personer som har en familiær tilknytning til protagonisten – og i den forbindelse, har han trukket inn kilder og andre tekster, for å innhente opplysningene. Det er verdt å merke seg Barthes' rike bruk av metaforer. Vedrørende sjangerbestemmelsen, er det i min fremstilling ikke noen stor diskusjon rundt denne, siden det er temmelig klart at sjangeren er en biografi.

5.2 Fokus på barndommen

Robespierre skal ha mistet moren tidlig – og så ut til å være knyttet til henne – hun døde i 1764 etter en barnefødsel hvor barnet døde, «leaving four young children, and a memory which, his sister says, Maximilien could never recall without tears» (Thompson 2017, 12). Her går Thompson inn på Robespierres følelsesregister, ved å beskrive hans savn av moren på denne måten. Etter konas død, skal faren ha oppført seg merkelig – han signerte ikke hennes dødsattest og deltok heller ikke i begravelsen, ifølge Thompson – og dessuten skal han ha forlatt barna og familien for et år og funnet seg en jobb et annet sted, nemlig i «Sauchy-Cauchy» (Thompson 2017, 12). Ved å gå inn på familieforholdene på denne måten, legger Thompson noe av grunnlaget for personligheten rundt Robespierre – han starter ikke direkte med å forklare hva den voksne Robespierre gjorde, men han fremstiller barndommen og kommenterer den noe. Dette gir leseren et inntrykk av at barndommen var viktig for det som skjedde senere. Faren skal ha kommet og gått – og vært borte i lange perioder på reise – for til slutt å ha forlatt familien helt: «After 1772, at any rate, he never reappeared at Arras, and left his young family to face the world alone» (Thompson 2017, 13). Barna var unge, da faren dro første gang, Robespierre var bare 6 år, mens søsknene var henholdsvis 4, 3 og «hardly out of his cradle» (Thompson 2017, 13). Thompson beskriver barndommen til Robespierre og

fokuserer på hans tilgang til læring: «In 1766 Maximilien, who had learnt to read, and taught himself to write, went to school, at the age of eight, as a day-boy, at the Collège d'Arras, a richly-endowed foundation of the sixteenth century» (Thompson 2017, 14). Hvorfor velger Thompson å skrive så detaljert om dette? Kanskje han vil vise at Robespierre var en gutt, som alle andre – at han var tiltaksom og klarte å lære seg å lese og skrive selv – og at han hadde en grei utdanningsbakgrunn og et godt utgangspunkt. Skolen han gikk på - «whose management, since the expulsion of the Jesuits, had been in the hands of the bishop of the diocese, and of a local committee, whilst the teaching was given by secular priests» (Thompson 2017, 14) var under et religiøst tak. Alt lå til rette for en lovende fremtid. Og Robespierre ble en av Frankrikes – og verdens – mest kjente menn; han var med på å endre mye, men det kostet. Thompson viser med dette utgangspunktet for det som skjedde videre. Han kritiserer ikke her – han beskriver. Han velger å ta med denne informasjonen, slik at leseren selv kan danne seg et bilde. Dette er ikke et kollektivt minne som er kjent – vanligvis hører vi om den voksne Robespierre – og ikke om en liten gutt som gikk på skole. Kanskje vil disse linjene hos Thompson føre til et mer nyansert bilde hos leseren – eller det vil bygge opp et mer dramatisk narrativ. Uansett levendegjør det historien rundt Robespierre – og det kollektive minnet som med dette skapes – siden en liten gutt som tidlig mistet moren sin – og som faren lot i stikken – kan ses på som noe uskyldig og sårbart. Det blir noen man kan ha empati for. Om det er dette Thompson vil oppnå, eller om han bare ønsker å beskrive situasjonen, skal vi ikke ta stilling til her. Iallfall bemerker han dette, i sine kommentarer: «It is likely enough, in any case, that his cramped and unhappy childhood had left a mark» (Thompson 2017, 14). Thompson ikke bare antyder at det er en sammenheng her: «The death of his mother, and the desertion of his father, when he was only a child, had turned him, his sister says, from a normally cheerful boy» (Thompson 2017, 14) – og denne glade gutten hadde blitt til en mer alvorlig versjon som tok ansvar for sine yngre søsken – og viet seg til egne studier: “His own taste was for books and birds” (Thompson 2017, 14). Denne ansvarsfulle og oppegående unggutten ble til den voksne Robespierre – og Thompson gir religionen skylden for stregheten som omga Robespierre i oppveksten:

The inevitable background of this rather austere childhood was religion – religion enforced by daily prayers at the Abbey school; religion – if only the building of toy chapels – encouraged at home by the aunts (Thompson 2017, 15).

I tillegg, hadde tantene venner som var opptatt av religion – og dessuten deltok Robespierre aktivt i gudstjenester i katedralen (Thompson 2017, 15). Det kan se ut til at Thompson velger

å analysere Robespierres bakgrunn fra barndom og oppvekst for å forsøke å i det minste ta disse elementene med i betraktning som et utgangspunkt for hans senere liv. Vi skal ikke ta på oss våre freudianske briller her, men det er greit å konstatere at det fra Thompsons side blir gjort grep for å bringe dette opp til overflaten som relevant informasjon. Et slikt perspektiv vil selvfølgelig kunne påvirke leserens oppfatning av det som senere blir presentert om Robespierre i denne boken – og det vil kunne ha innflytelse på de kollektive minnene som dannes rundt ham. Faktisk gjorde han det så bra, at han ble belønnet for sin skolegang: «The boy's progress at school was so promising that after three years, at the age of eleven, he was given a scholarship to the University of Paris» (Thompson 2017, 15). Robespierre presenteres her altså som en skoleflink gutt som fulgte normene for utvikling. Thompson påpeker likevel at han slet med økonomien: «Robespierre, one of the poorest boys in the school, was driven to save money upon clothes» (Thompson 2017, 16). Her presenteres han altså som en som slet i tilværelsen – noe som kunne anses for å være en tilskyndelse til den politiske karriereveien han senere gikk inn på – med mer rettferdighet for flere.

Det er en rik presentasjon av Robespierre hos Thompson – og en kuriositet er det også at Robespierre møter de kongelige allerede som unggutt på grunn av sine utmerkelser i de klassiske språkene, latin og gresk: «by 1775 he was so evidently the best classical scholar of his year that he was chosen to deliver a Latin speech of welcome to Louis XVI and Marie Antoinette» (Thompson 2017, 17). Anledningen var at de kongelige var på vei hjem etter kroningen i Reims – og de besøkte i den forbindelse Robespierres skole (Thompson 2017, 17).

Det politiske grunnlaget til Robespierre ble kanskje også lagt i barndommen og ungdommen, hvor det etter utsagn fra hans venn ble oppfordret til kritikk mot regimet: «speaking of their school-days, he reminds Robespierre how, under professors who taught them to hate their own government, they learnt the love of liberty» (Thompson 2017, 17). Her årsaksforklares altså Robespierres grunnholdning som politisk opposisjonist til det sittende regimet. Imidlertid, anser ikke Thompson dette for å være uvanlig, på Robespierres tid: «Under such influences they grew up, like many more of their generation, to read Voltaire, Raynal, Rousseau, and other authors of the Enlightenment» (Thompson 2017, 17). På denne måten var altså Robespierre et produkt av sin tid – selv om han gikk lenger enn de fleste andre samtidige. Slik sett, er Robespierre kontekstualisert, og hans kollektive minne sammenfaller delvis med samtidige likesinnedes kollektive minne, på grunn av samtidens tradisjoner.

Thompson velger å analysere Robespierre som skolegutt, ved å stille spørsmålet: «What kind of character did Robespierre bear at College?» (Thompson 2017, 18). Slik sett

velger han altså å forsøke å fremstille karaktertrekk ved Robespierre, for å søke å se om det er sammenfall mellom slik han var på skolen – og slik han ble som voksen. Det ser ut til at Thompson har et prosjekt som har som mål å prøve å se om det er sammenfallende egenskaper mellom barnet eller unggutten Robespierre og den voksne personen han etter hvert blir til. Ett av vitnesbyrdene han bygger på, lyder slik: «There was nothing young about him» (Thompson 2017, 18). Her beskrives altså den unge Robespierre som en gammelmodig person som ikke hadde det ungdommelige preg over seg, som en kunne forvente av en unggutt – og likeens lyder et annet utsagn: «I can't remember ever seeing him smile. If anyone offended him he never forgot it» (Thompson 2017, 18). Her beskrives Robespierre som en dyster person allerede som ung – og Thompson har altså valgt å bruke disse beskrivelsene. Det vil naturlig nok prege det kollektive minnet som presenteres av Robespierre. Dermed er det klart at Thompson ikke uhildet presenterer et positivt glansbilde i sin fremstilling.

6.0 Thompsons fremstilling av den politiske Robespierre

Kanskje var Robespierre først og fremst en politiker. Selv om han var en sammensatt mann, utsprunget fra en familie, som alle andre – med en forhistorie, var det den franske revolusjon og hans politiske innstilling i forbindelse med denne – og ønsket om en samfunnsendring tuftet på de prinsippene han holdt fast ved, han var mest kjent for. Han ble ikke utelukkende sett på fra en negativ innfallsvinkel. Dette vitnesbyrde fra en gammel venn av ham, gjengitt av Thompson, understøtter dette:

Dubois of Amiens, writing as an old schoolfellow of Maximilien, asks for an interview. 'I want', he says, 'to refresh my eyes and heart with the sight of you; and my soul, magnetized by your republican virtues, will carry home again some of the fire which you kindle in all good republicans (Thompson 2017, 632).

Vi kan her ane en nesegrus beundring, fra Dubois of Amiens side – og kanskje også fra Thompsons kant. Det kommer temmelig klart fram at Robespierre ikke bare var omgitt av fiender, han var også en personlighet som ble aktet for den politiske holdningen han hadde, i forbindelse med den franske revolusjon – og for å gjøre et stykke arbeid i denne sammenhengen – noe som gjorde at mange faktisk så opp til ham. Dette fremstiller Thompson i sin bok om protagonisten Robespierre. Det at Robespierre var en leder som utviste styrke i det politiske arbeidet som ble satt i gang og som vedvarte under revolusjonen, gjorde ifølge dette at han ble lagt merke til som en god leder av mange av de som holdt med ham. Imidlertid påpeker Thompson via sine valg av tekster han har tatt med, at Robespierre også

var svært uønsket av mange. Et vitnesbyrd på dette, er et brev fra en ikke navngitt forfatter – det er et anonymt brev som inneholder trusler: «One, from ‘a deputy’, advises Robespierre to retire into private life, if he would avoid assassination, and says there are twenty-three of his colleagues as determined as any Brutus or Scaevola to destroy him” (Thompson 2017, 632). Det kommer altså klart til uttrykk i Thompsons bok at Robespierre ikke levde et liv i rosenrød idyll, siden han helt klart hadde politiske motstandere som ønsket ham avveie. Det er kanskje denne konflikten som illustrerer energien rundt den protagonisten som Thompson fremstiller. Robespierre var ifølge disse tekstene i en fyrrig politisk situasjon. Den politiske fremstillingen av Robespierre kan nesten ikke unngå å måtte skildre denne dobbeltheten i det politiske bildet under samtidens Frankrike. Revolusjonen satte helt klart sitt preg på protagonisten – men også på Thompsons fremstilling av denne politiske kampen og disse brytningstidene i det daværende samfunnet. Dupont karakteriserer Robespierre slik: “‘a virtuous and upright Republican, a firm support and indestructible pillar of the French Republic’” (Thompson 2017, 632). Thompson skriver også om en fluktløsning tilrettelagt for Robespierre, via et brev fra «a supposed confidant, who says he has money (sent him by Robespierre) and a place of refuge ready for the time when the crash comes” (Thompson 2017, 632). Altså er det en turbulent politisk virksomhet Robespierre har begitt seg ut på, ifølge det Thompson presenterer. Thompson går dermed noe inn på den politiske aktiviteten til protagonisten, ved å presentere tekster som forteller noe om dette. Han fremkaller derved noe av turbulensen og dobbeltheten som foreligger og som karakteriserer Robespierres liv og handlinger. Innimellom kommenterer Thompson ved hjelp av egne refleksjoner hvordan han tolker situasjonen:

The standard of revolutionary orthodoxy was doubtless higher in 1794 than it had been in 1789: but Robespierre cannot have read these reports from the provinces without feeling that there had been no corresponding improvement in revolutionary zeal (Thompson 2017, 634).

Thompson peker på at folk var lei av revolusjonen - som jo hadde pågått i flere år: «The significant fact was that France was tired of the Revolution” (Thompson 2017, 635). Dessuten var Robespierre i en situasjon som gjorde at han ikke gitt ut av den med livet i behold: «He was not destined to be one of those few leaders of revolutions who have come through the ‘transitional periode’ alive» (Thompson 2017, 635). Thompsons protagonist gikk altså selv med i dragsuget eller tsunamien som revolusjonen utløste. Det er interessant at Thompson ikke skylder på giljotinens vold i denne forbindelse, men på at Robespierre ikke evnet å se gjennomsnittsborgerens behov: «Yet neither the quarrels of the politicians (however prominent in the press), nor Paris streets running with the blood of the guillotine, were to

bring the Jacobin regime to an end” (Thompson 2017, 635). Det skortet derimot på forståelsen, ifølge Thompson: “its failure to understand the materialistic point of view of the average Frenchman” (Thompson 2017, 635). Kritikere kunne kanskje si at Thompson her ikke kritiserer de voldsomme handlingene i stor nok grad – noe som igjen kunne tolkes som at han favoriserer Robespierre.

Kapittel 17 i Thompsons *Robespierre* har tittelen «CHAPTER XVII – THE MARTYR (JUNE-JULY, 1794) (Thompson 2017, 637). Tittelen henspiller på Robespierre som martyr i revolusjonen – og ikke som en voldelig gjerningsmann som satte i gang negative prosesser. Ifølge dette kapitlet, skal ikke Robespierre ha vært veldig aktiv og offentlig den siste perioden av sitt liv: «THE last day of Robespierre’s Presidency of the Convention (June 19) was also the last of his intervention in its debates, until July 26, two days before his death» (Thompson 2017, 637). Han skal ha levd et tilbaketrukket liv mot slutten av sin tilværelse: «If so, the last month of Robespierre’s life was spent in almost complete seclusion» (Thompson 2017, 637). Grunnene er, ifølge Thompson, blant annet frykt: «Two special considerations doubtless helped to determine Robespierre’s withdrawal from public life. One was his fear of assassination” (Thompson 2017, 638). Men også selve muligheten for å trekke seg permanent tilbake – og løsningen for fremtiden, var en grunn til at han ikke viste seg så mye, ifølge Thompson (Thompson 2017, 638). Robespierre var omgitt av fiender – og det begynte å gjøre seg gjeldende, slik at det også påvirket hans handlinger. Det ser ifølge dette ut til at Robespierre frivillig trakk seg tilbake fra politikken, noe Thompson kommenterer slik: «Voluntary retirement is one of the most useful weapons in the armoury of a statesman; but it is also one of the most difficult to use” (Thompson 2017, 638). Likevel påpeker Thompson at Robespierre ikke var degradert, som en følge av dette: «Robespierre was still a deputy, though he did not speak in the House; still the chief figure at the Jacobins; still a member, and reputed the dominant member, of the Committee of Public Safety” (Thompson 2017, 638). Thompson påpeker også at Robespierre var sterkt forbundet med Saint-Just, i forbindelse med «the Visitorial Board» - men også når det gjaldt domstolen, «the Revolutionary Tribunal» (Thompson 2017, 638). Dette utelukker ikke at forfatteren Thompson tilkjenner protagonisten visse karaktertrekk: «Always cold, suspicious, and enigmatic, he seemed more dangerous when he was silent than when he spoke» (Thompson 2017, 638). Han tillegger altså Robespierre karaktertrekk som den mystiske, tilbaketrukne protagonisten, som plutselig kan finne på å gjøre det uante. Ved å velge sine ord, karakteriserer Thompson sin protagonist, noe som kan gi leseren en pekepinn om hvordan protagonisten er – eller om hvordan Thompson ser på protagonisten. Siden det er umulig for leseren å faktisk finne ut hvordan

Robespierre er, må man helle mot det siste alternativet – og her står man altså igjen med Thompsons resepsjon og vurdering av Robespierre.

6.1 Saint-Just – en viktig politisk figur i Robespierres liv

Den unge Saint-Just er nevnt flere ganger i Thompsons bok om Robespierre. Det kan være interessant å kikke nærmere på denne personen, siden han var en essensiell og nær støttespiller for Robespierre. Robespierre er et navn som er mer kjent, men han var neppe alene i sitt arbeid. Faktisk viser det seg at Saint-Just hadde en betydelig rolle i det politiske spillet rundt Robespierre. Thompson skriver om hvordan Saint-Just var en viktig støttespiller for Robespierre. Dette viser hvordan kollektive minner kan vektlegge noen historiske personligheter fremfor andre – og når noen bestemmer seg for å undersøke materialet, dukker det opp nye vinklinger og ny informasjon. Det betyr ikke at Robespierre var en uviktig aktør – men at han hadde et nettverk rundt seg som bidro til at han utrettet det han gjorde. La oss se på noen teksteksempler rundt Saint-Just: «It is interesting, too, to find him differing fundamentally from his young friend (and some would say, his mentor) Saint-Just” (Thompson 2017, 341). Altså fremtrer Saint-Just her som en viktig person for Robespierre, selv om sistnevnte ikke er enig med ham, i dette spesielle tilfellet. Vi kan også vurdere den rollen Saint-Just har – er han med på å videreføre den rollen en familie skal ha – slik at Robespierre har forstått at han er avhengig av støttespillere for å få gjennomført sin politikk? Thompson antyder denne nære relasjonen, men han tar ikke spesielt stilling til hva han selv tenker om dette – ved isteden å nevne at *noen* ville brukt uttrykket «mentor» (Thompson 2017, 341). Det viser seg at Saint-Just har en fremtredende rolle i settingen rundt den franske revolusjon og Robespierre: «The next day Saint-Just appeared in the tribune, and read out his Report, in a sententious, expressionless voice, one hand motionless, holding the manuscript, the other emphasizing his theme with a monotonous gesture” (Thompson 2017, 557-558). Her fremstilles Saint-Just som en aktør uten følelser, som bare monotont leser opp sitt budskap. Dette er en beskrivelse av Robespierres kanskje mest fremtredende samarbeidspartner under revolusjonen. Robespierre hadde også satt seg inn i lovverket og var av en familie som hadde studert loven i generasjoner. Dette kan ha vært med på å forme ham og bestemme hans senere virke. Faren gikk sine egne veier, istedenfor å høre på sine foreldre:

Robespierre's father, the feckless heir to this fading estate, had been intended by his parents for the religious life, and began a novitiate with the Premonstratensians of Dommartin at the age of seventeen (Thompson 2017, 12).

Faren reiste fra dette – som ikke var hans eget kall – og tok deretter fatt på lovstudier i Douai (Thompson 2017, 12). Med tanke på hvordan barn ofte har gått i foreldrenes fotspor, kan dette ha påvirket Robespierre til å gå videre innenfor samme retning. Uansett, hadde han en støttespiller i Saint-Just – noe Thompson også observerer.

6.2 Politikeren Robespierre

Thompsons holdning til og syn på Robespierre er i vår kontekst viktig – og det vil her være interessant å gå nærmere inn på dette, via en ytterligere analyse av teksten. Det vil jeg derfor gjøre her. Jeg vil derfor peke på noen punkter som kan være av interesse.

Thompson skriver om hvordan Robespierre fikk en mengde skriftlige henvendelser – og det var ikke alle som var like positive: «most of the anonymous letters, as might be expected, contain threats or abuse». (Thompson 2017, 632). Populariteten til Robespierre, var altså ikke spesielt stor, i alle kretser. Det var vel også grunner til at disse brevene var anonyme. Da trengte ikke forfatteren stå fram og risikere represalier. Thompson legger vekt på at dette er forventet – altså at mange vender seg mot Robespierre. Han legger til sin egen vurdering i informasjonen han gir om brevene – og konkluderer med at det ikke er merkelig at Robespierre møter motstand. I tillegg til den mer nøytrale informasjonen om at Robespierre faktisk mottok anonyme brev, har Thompson *vurdert* det faktum at mange brev var negative og til og med truende av natur. Han kunne ha valgt å ikke ha med dette – men han trekker her inn denne kommentaren, som sier noe om hans egen og/eller henholdsvis andres holdning til Robespierre. Dette tar han med, i tillegg til at han velger å dele informasjonen rundt at Robespierre faktisk mottar disse brevene. Denne informasjonen kunne han også ha valgt å ikke ha med, men en må vel kunne vurdere dette som en relevant opplysning, i denne konteksten. Å utelate det, ville også vært et valg – men når Thompson jobber som historiker, vil det være viktig å ha med en slik offentliggjørelse.

Imidlertid kommer det nok et utsagn fra Thompson når det dreier seg om å gi valør til og tolke hva som skal ha blitt sagt etter Robespierres død – og det dreier seg om et brev fra Benjamin Vaughan, karakterisert som en «professional revolutionist» (Thompson 2017, 633). Vaughan hadde rømt i eksil i 1793 og ble deportert til Sveits, hvorfra han sendte brevet til Robespierre – og han skriver om å danne en slags stat mellom Tyskland og Frankrike, kalt for

en «buffer-state» (Thompson 2017, 633). I denne forbindelse, kommer Thompson med følgende kommentar: «Billaud-Vareennes, speaking at the Club two days later, and free to tell any lie about ‘the Dictator’, pretended that it proposed to partition France between Robespierre, Saint-Just and Couthon” (Thompson 2017, 633). Det forekommer sterke holdningsskapende uttrykk og ordvendinger her – som karakteriserer Billaud-Vareennes for å fortelle løgner om Robespierre – og hvor sistnevnte også blir omtalt som *diktatoren* – men i anførselstegn. Denne språkbruken antyder at Thompson setter seg mot disse påstandene. Videre nevner han også Barère, som skal ha sagt at dette brevet «designed the dismemberment of the country, and the abandonment of Belgium and the Rhine frontier” (Thompson 2017, 633). Thompson er helt klart opprørt over dette – og tar stilling i saken. Det dreier seg om en politisk kamp og om å innta posisjoner overfor motstanderne. Det er følgelig ingen nøktern fortellerstil vi er vitne til, men en klar holdning til det materialet som presenteres for leseren.

Det er også en historie om at Robespierre skal ha et landområde klart til dårligere tider: «ready for the time when the crash comes» - og Robespierre skal ha ønsket å få tak i «national property» (Thompson 2017, 632). Thompson tilbakeviser imidlertid denne hypotesen og mener at Robespierre neppe hadde midler til dette – og han mener en slik informasjon neppe ville vært sendt på en slik måte, i et brev – men at det dreier seg om «a forger’s clumsy attempt to implicate Robespierre in a misuse of public money» (Thompson 2017, 632-633). Vi ser her at Thompson tar klart stilling i saken – og han ser på det som usannsynlig at Robespierre er den skyldige i dette. Isteden henspiller han på ideen om at «i krig og kjærlighet er alt tillatt».

For øvrig kommenterer Thompson hvordan korrespondansen rundt Robespierre virker usunn: «It is, in fact, an abnormal, an unhealthy correspondence. Robespierre was so given up to his country, and to mankind, that he had ceased to exist for his friends” (Thompson 2017, 633). Kan vi kanskje i dette spore en viss sympati for Robespierre – som ikke kunne leve et «vanlig» liv – men måtte vie seg til politikken og syslene der? Han blir iallfall karakterisert som ikke-eksisterende for egne venner – slik at han hverken har tid eller mulighet til å ha kontakt med dem og til å pleie vennskapet. Når det er sagt, skulle en likevel forvente at han hadde knyttet kontakt med andre aktører og forbindelser, som han kunne stå sammen med i felles sak.

Thompson forteller også om hvordan revolusjonen ikke alltid var like velkommen blant folk: «It was beginning to look as though the Jacobins were a handful of missionaries preaching a gospel unwelcome to the mass of the people” (Thompson 2017, 635). Han

forteller videre om et Frankrike som var lei av revolusjonen og at Robespierre kunne vært i stand til å se hvordan man mistet terreng: «Robespierre might have seen that both the quarrels and the crimes of the terrorists lost much of their importance» (Thompson 2017, 635). Det er tydelig at Thompson vurderer at Robespierres politiske kamp ikke var noen dans på roser – og her nevner han også terroristene og deres kriminalitet.

Via sin formidling og fortolkning – men også via sin ordbruk – legger Thompson føringer for sitt syn på protagonisten og hans handlinger og tanker. Det er selvsagt ikke mulig å gå inn i Robespierres hode og se hvorfor han tenkte som han gjorde – og hva som lå til grunn for hans handlinger i enhver sammenheng, men via Thompsons resepsjon, kan vi få et bilde av hvordan Thompson tenkte, da han skrev sin tekst. Det er altså Thompsons oppfatning av Robespierre som ligger til grunn for det resultatet vi leser. Dette må vi som lesere igjen tolke – hver på sin måte, med individuell bagasje og verktøykasse.

7.0. Konklusjon

Dersom vi ser Thompsons bok om Robespierre med kollektive minner som kollektiv erindring, vil vi se flere eksempler på at Thompson trekker frem positive sider ved Robespierre. Dette kan synes noe uvanlig, siden Robespierre vanligvis oppfattes som en person knyttet til negative kollektive minner. Disse positive eksemplene kan være med på å skape nye kollektive minner om Robespierre – og de kan dermed rokke ved de kollektive minnene som allerede er skapt av andre gjennom tidene. Thompson beskriver en Robespierre som er født inn i en fransk familie – og i den forbindelse trekker han familielinjene langt tilbake i tid, gjennom flere generasjoner. Ved å betrakte Robespierre som en vanlig borger som er en forlengelse av sin familie, vil fokuset være et annet, enn når man ser på politikerrollen han er mest kjent for. Dessuten er oppveksten til Robespierre beskrevet – og her leser vi om et barn som mistet sin mor i barselseng da hun skulle ha barn nummer 5 – et søsken som også døde. Den lille gutten Robespierre var eldst i søskenflokket og fikk et stort ansvar allerede som 6-åring. Faren dro fra hjemmet – og oppgavene var mange, for gutten. Vi følger ham som en person man kan få sympati for – og synes synd på - istedenfor å se ham som en politiker det stormer rundt. På denne måten er Thompson med på å skape et annet kollektivt minne av Robespierre enn det «vanligste». Han trekker oss inn i Robespierres verden – og forsøker både direkte og indirekte å årsaksforklare hvorfor han senere utvikler seg til den voksne mannen han blir under den franske revolusjonen.

Når politikeren Robespierre beskrives, gir Thompson et nyansert bilde av det som skjer, slik at leseren kan danne seg sine egne meninger rundt det som skjedde. Likevel, er det Thompson som styrer det hele – ved at han er historikeren som fører oss som lesere inn i de kollektive minnene som kanskje blir sittende igjen, etter at man har lest biografien.

Jeg har valgt å kontrastere Robespierres familieforhold og oppvekst med den rollen han har som politiker under den franske revolusjonen, for å se om det er mulig å trekke ut noen interessante elementer av dette. I forbindelse med dette, fant jeg at Thompson evnet å skape en viss sympati for Robespierre som person, siden han la vekt på elementer som kunne sies å være til fordel for at man kunne betrakte ham for å ha en ufordelaktig oppvekst med en mor som døde og en far som ikke var tilstede. Videre legger Thompson vekt på nyanser og hendelser i løpet av Robespierres politiske karriere – og disse fremstiller ham snarere i et mer positivt lys.

De kategoriseringer og avgrensninger som brukes innenfor kollektive minner er ofte menneskeskapt, slik at noe kan være puttet inn i en gruppe eller kommer inn under en klassifikasjon som egentlig er kunstig konstruert av mennesker. Det vil si at det ikke forekommer en naturlig oppdeling av hvilken kategori de forskjellige elementene tilhører. Dette gjør at det hele kan virke flytende – og det går også noe inn i hverandre, på tvers av forskjellige avgrensninger og kategoriseringer. En kommer ikke utenom ordet «subjektivitet» - som hver enkelt leser og forfatter tar med seg inn i studiet av en tekst som *Robespierre*. Likevel kan én persons subjektivitet i noen grad påvirke en annens oppfatning og tolkning av teksten, slik at denne kan endre mening og sette på seg andre briller ved egen resepsjon. Det er slik kollektive minner påvirkes, flyter og er i stadig bevegelse. Og dette gjelder også de kollektive minnene i tilknytning til *Robespierre*.

Kollektive minner er foranderlige. Det betyr at de endrer seg med tiden, men de endrer seg også på gruppeplan og på individnivå. Dette betyr at det fins mange og ulike kollektive minner. Thompsons *Robespierre* er ett eksempel på kollektive minner. Her er Thompson med på å endre noe av det mer tradisjonelle synet på Robespierre, ved å fokusere på hans familie og oppvekst og ved å trekke inn elementer rundt ham som politiker som er med på å fremstille ham i et mer heldig og helhetlig lys. Thompsons *Robespierre* er en del av de kollektive minnene om Robespierre. Thompsons fremstilling av Robespierre kan kalles for individualiserte kollektive minner. Hans argumentasjon og fremstilling fører til hans individualiserte versjon av kollektive minner.

Bibliografi

- Amundsen, Arne Bugge. 2006. «Kulturhistoriske ritualstudier.» I *Ritualer. Kulturhistoriske studier*, Amundsen, Arne Bugge; Bjarne Hodne og Ane Ohrvik (Red.), 7-28. Oslo: Universitetsforlaget.
- Amundsen, Arne Bugge. 2006. «Ritualer, rett og revolusjon. En studie i den danske ritualdebatten omkring 1530.» I *Ritualer. Kulturhistoriske studier*, Amundsen, Arne Bugge; Bjarne Hodne og Ane Ohrvik (Red.), 45-69. Oslo: Universitetsforlaget.
- Assmann, Jan. 1995. "Collective Memory and Cultural Identity." *New German Critique* (No.65):125-133. Cultural History/Cultural Studies (Spring-Summer 1995). Duke University Press.
<https://www.jstor.org/stable/488538>
(17. juni 2021).
- Assmann, Aleida. 2010. "The Holocaust – a Global Memory? Extensions and Limits of a New Memory Community." I *Memory in a Global Age*, redigert av Aleida Assmann, S. Conrad, 97-117. London: Palgrave Macmillan.
http://dx.doi.org/10.1057/9780230283367_6
(17.juni 2021).
- Barthes, Roland. 1991. "Tekstteori." I *Moderne litteraturteori. En antologi*, redigert av Atle Kittang et al., 70-85. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brockliss, L. W. B. 2016. *The University of Oxford. A History*. Oxford: Oxford University Press.
- Curtis, Eugene Newton. 1937. «Reviewed Work: *Robespierre* by J. M. Thompson." *The American Historical Review*. Vol. 42, (No.3): 532-535. The American Historical Association. Oxford: Oxford University Press.
https://www-jstor-org.ezproxy.uio.no/stable/1838871?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Connerton, Paul. 2014. *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eriksen, Anne; Ellen Krefting og Anne Birgitte Rønning. 2012. "Kap.1: Eksemplets makt." I *Eksemplets makt. Kjønn, representasjon og autoritet fra antikken til i dag*, redigert av Anne Eriksen; Ellen Krefting og Anne Birgitte Rønning, 9-38. Oslo: Spartacus
- Genette, Gérard (1987). "Paratekster.» I *Boghistorie 1987*, redigert av Jens Bjerring-Hansen og Torben Jelsbak, 91-107. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

- Hagerup, Henning. 1995. «Innledning.» I *Den ensomme vandrers drømmerier*, Rousseau, Jean Jacques. 1782. Originalens tittel: *Les Réveries du promeneur solitaire*. 1782. Oversatt av Birger Huse. Oslo: Bokvennen Forlag.
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010031003103?page=7
 (28. juni 2021).
- Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory. The Heritage of Sociology*, redigert av Lewis A. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hartog, François (2017). *Regimes of Historicity. Presentism and Experiences of Time. European Perspectives*. New York: Columbia University Press.
- Jordan, David P. 1977. "Robespierre." *The Journal of Modern History* Vol.49 (no. 2) (Jun. 1977): 282-291.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/241568>
- Kverndokk, Kyrre. 2006. "Förintelsens minnesdag – För människovärde och demokrati.' En riteanalytisk lesning av den svenske minnedagen for Holocausts ofre." I *Ritualer. Kulturhistoriske studier*, Amundsen, Arne Bugge; Bjarne Hodne og Ane Ohrvik (Red.), 179-198. Oslo: Universitetsforlaget.
- Llewellyn, Jennifer og Steve Thompson. 2018. "Historian: J. M. Thompson." *Alpha History*. Date published: October 19, 2018.
<https://alphahistory.com/frenchrevolution/historian-j-m-thompson/>
 (25. juni 2021)
- McGann, Jerome. 2010. « Tekster og tekstualiteter.» I *Boghistorie*, redigert av Torben Jelsbak og Jens Bjerring-Hansen, 109-126. Fra *The Textual Condition*.1991. *Texts and Textualities*. 3-16. Princeton: Princeton University Press. Oversatt av Morten Visby. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.
- Nora, Pierre .2011. «Between Memory and History : Les Lieux de Mémoire. » *Representations*, No.26, Special Issue. Memory and Counter-Memory (Spring 1989), 7-24. University of California Press.
https://is.muni.cz/el/1423/jaro2013/SOC564/um/40802691/Nora_Between_Memory_and_History.pdf
<http://www.jstor.org/stable/2928520?origin=JSTOR-pdf>

Rousseau, Jean Jacques. 1995. *Den ensomme vandrers drømmerier*. Originalens tittel: *Les Réveries du promeneur solitaire*. 1782. Oversatt av Birger Huse. Oslo: Bokvennen Forlag.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010031003103?page=7

(28. juni 2021).

Schaanning, Espen. 2000. *Fortiden i våre hender. Foucault som vitenshåndtør. Introduksjon. Teoretisk praksis. Bind 1*. ACTA HUMANIORA. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub.

Thompson, J. M . 2017. *Robespierre*. [1935] Borodino Books. Kindle.